ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI ATATURK UNIVERSITY PUBLICATIONS

Eastern Geographical Review

Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.17295/ataunidcd.1695041

Reşadiye İlçesinin (Tokat) Sürdürülebilir ve Entegre Kırsal Kalkınma Analizi

An Analysis of Sustainable and Integrated Rural Development in Reşadiye District (Tokat)

Yücel BOLAT[1]

[1]İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Muzaffer BAKIRCI[2]

[2]İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Bu çalışmada, Reşadiye İlçesinin (Tokat) sürdürülebilir ve entegre kırsal kalkınma analizinin yapılması amaçlanmıştır. Toplam 41.952 olan nüfusunun (2024) %77'sinin kırsal alanda yaşıyor olması ve Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmasına (SE-GE) göre gelişmişlik seviyesi bakımından Türkiye'deki mevcut 973 ilçe içerisinde 757. sırada yer alıyor olması Reşadiye ilçesinin araştırma için seçilmesinde belirleyici olmuştur. Çalışmada entegre kırsal kalkınma prensipleri çerçevesinde nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma araştırma metodu kullanılmıştır. Çalışmanın temel veri setini sahada gerçekleştirilen gözlem ve anket sonuçları teşkil etmiştir. Anket sonucu elde edilen veriler SPSS programı yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında 20 kırsal yerleşmede toplam 100 üreticiye anket uygulanmıştır. Çalışmada sonuç olarak Reşadiye ilçesinin kırsal alan unsurları bakımından önemli bir potansiyel barındırdığı ancak geçmişten beri yöreden şehirlere doğru yaşanan yoğun göçün var olan potansiyeli harekete geçirme konusunda kısıtlar ortaya koyduğunu, ilçe kırsalındaki temel ekonomik faaliyetlerden hem tarımın hem hayvancılığın geçmişe göre yoğunluğunun azaldığı anlaşılmaktadır. İlçede kırsal nüfus oransal olarak çok yüksek olmakla birlikte, genç nüfus bağımlılığının azalması, buna karşın yaşlı nüfus bağımlılığının ise giderek artması nedeniyle, kalkınmaya hizmet edecek aktif nüfusun yetersiz kalması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durum kırsal alan planlamasının entegre bir şekilde yeniden etkin bir şekilde uygulanması gerekliliğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Entegre kırsal kalkınma, sürdürülebilirlik, Reşadiye ilçesi

ABSTRACT

This study aims to analyze the sustainable and integrated rural development potential of Reşadiye, a district of Tokat province. As of 2024, the district has a total population of 41,952, with 77% residing in rural areas. According to the Socio-Economic Development Ranking Research (SEGE) conducted by the General Directorate of Development Agencies, Reşadiye ranks 757th among 973 districts in Türkiye in terms of development level. These indicators were decisive in selecting the district as the focus of this study. The research adopts a mixed-method approach, combining both qualitative and quantitative techniques within the framework of integrated rural development principles. The primary data set was obtained through field observations and surveys. The survey data were analyzed using SPSS software. Within the scope of the study, surveys were conducted with a total of 100 producers across 20 rural settlements in the district. The findings indicate that Reşadiye holds significant potential in terms of rural development elements. However, long-standing outmigration from the region to urban areas poses constraints in mobilizing this potential. It was observed that the intensity of traditional economic activities, such as agriculture and animal husbandry, has declined compared to the past. Although the rural population ratio is relatively high, a decreasing dependency on the young population and an increasing dependency on the elderly population have resulted in an insufficient active workforce to contribute to development. This situation highlights the need for restructuring and effectively implementing rural planning through an integrated approach in the district.

Keywords: Integrated rural development, sustainability, Reşadiye district

Bu çalışma, Muzaffer BAKIRCI danışmanlığında Yücel BOLAT tarafından hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

This study is derived from the doctoral thesis prepared by Yücel BOLAT under the supervision of Muzaffer BAKIRCI.

Geliş Tarihi/Received 07.05.2025
Kabul Tarihi/Accepted 23.06.2026
Yayın Tarihi/Publication Date 30.06.2026

Sorumlu Yazar/Corresponding author: Yücel BOLAT

E-mail: baskanbolat@gmail.com

Cite this article:

Bolat, Y. & Bakırcı, M. (2026). An analysis of sustainable and integrated rural development in Reşadiye District (Tokat). *Eastern Geographical Review,* (55), 74-89.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Özellikle sanayi devrimi sonrasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak insanlar adım adım şehirsel alanlara göç etmiştir. Yaşanan bu göç dalgaları şehirsel alanlarda sorunlara neden olurken kırsal alanlarda da sorunlara yol açmıştır. Kırsal alanlar, tarım ve hayvancılık gibi insanlığın beslenmesinde önemli bir yer tutan faaliyetleri bünyesinde barındırmaktadır. İnsanlığın kırsal alanları terk etmesi bu temel ekonomik faaliyetlere ciddi zararlar vermekte ve ülkeler için ciddi bir risk oluşturmaktadır. Türkiye özellikle kırdan kente gerçekleşen kontrolsüz ve yoğun göç kırsal alanlarla birlikte şehirsel mekânlarda da birbirini tetikleyen pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yönüyle kırsal alanların yeniden yapılandırılması bir keyfiyet olmanın ötesinde acil bir zorunluluk niteliğindedir. Bu çalışmanın temel motivasyonu Türkiye'de birçok ilçeden farklı olarak gerek nüfus gerek ekonomik faaliyetler açısından kırsal karakterini muhafaza eden bir ilçe özelinde kırsal kalkınmaya yönelik yerinde tespitlerin yapılması ve elde edilen veriler ışığından kalkınmaya yönelik yerel ölçekte bir perspektif oluşturmuştur. Bu yönüyle Türkiye genel görünümünden oldukça farklı

olarak kırsal nüfus oranı halen yüksek düzeyde olan ve ekonomik yapısı da kırsal faaliyetlere dayanan Reşadiye ilçesinin seçilmesi uygun görülmüştür. Çalışmanın temel sorusunu, "kırsal nüfusunu büyük ölçüde muhafaza eden adı geçen ilçede nüfusun kentlere göçü gerçekleşmeden yerinde istihdamın ve refah seviyesinin yükseltilmesi mümkün müdür" sorusu oluşturmuştur. Diğer taraftan mevcut kırsal nüfusun kantitatif varlığı bir avantaj olarak görülmekle birlikte yaş yapısının durumu diğer bir inceleme alanı olarak belirmiştir. Dolayısıyla araştırmada temel hipotezler olarak 1-Reşadiye ilçesinin mevcut nüfus yapısı entegre kırsal kalkınmanın sağlanmasına uydundur. 2-Reşadiye ilçesinin doğal ortam koşulları entegre kırsal kalkınmanın sağlanmasına hizmet edecek niteliktedir. 3-Reşadiye ilçesinin potansiyelinin harekete geçirilmesiyle ortaya çıkacak bir kalkınma ortamı diğer benzer sahalar için yol gösterici bir nitelik taşıyacaktır. Kuşkusuz bu olumlu hipotezlere karşın kırsal kalkınmanın ve özellikle entegre (bütünleşik) kırsal kalkınmanın çok bileşenli bir yapı göstermesi, elde edilmesi beklenen sonuçların uzun zaman gerektirmesi, kamu destek ve yönlendirmelerinin belirleyici bir rol oynaması sadece durumun tespitinin yeterli olmayacağını göstermektedir. Bu yönüyle yöre halkı, yerel inisiyatifler ve kamu idaresinin eşgüdüm içerisinde ve tümünün karar alma süreçlerinde yer alması anahtar rol oynayacaktır.

Kavramsal Çerçeve

Şehirleşmenin gelişmesi ve büyük nüfus kitlelerinin bu alanlarda adeta yığılması kırsal alanlara yönelik bakış açısından da belirgin değişiklere meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Kırsal alanlara ilişkin bu yeni durum bilimsel çalışmaların da farklı yönlerde sonuçlar ortaya koymalarına yol açmıştır. Belirtilen değişimin merkezinde büyük ölçüde sanayi devrimi yer almıştır. Sanayi Devrimi sonrasında hız kazanan kırdan kente göç süreci, kırsal alanların sosyo-ekonomik yapısında köklü dönüşümlere yol açmış, bu süreç klasik kalkınma kuramlarında yapısal dönüşümün bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kırsal alanlarda ortaya çıkan sorunlar, bu alanların sadece tarımsal üretim mekanları olarak değil, çok boyutlu ekonomik, sosyal ve ekolojik olarak da ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur.

Kırsal alanlardaki yapısal değişimlerin temelinde göç olgusunun yatması bilimsel çalışmaların da bu alanda yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Kırdan kente göçün temel belirleyicileri arasında gelir düzeyindeki farklılıklar, istihdam olanaklarındaki gerileme ve yaşam koşullarının zorlaşmasının yer alması, çalışmaların bireylerin göç kararını almasında daha ziyade beklenen gelir düzeyi üzerinden açıklanmasına neden olmuştur (Harris ve Todaro, 1970). Ancak daha sonraki çalışmalar, göçün yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal hizmetlere erişim, eğitim ve yaşam kalitesi gibi faktörlerle de ilişkili olduğunu göstermiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999; Tacoli, 1998).

Kırsal alanlarda yaşanan göç süreci, nüfusun yaşlanması ve işgücünün azalması gibi sonuçlar doğurarak üretim faaliyetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu durum literatürde "kırsal çözülme" ve "demografik boşalma" kavramlarıyla ifade edilmekte ve kırsal kalkınma politikalarının yeniden düşünülmesini gerekli kılmaktadır (OECD, 2006; Rigg, 2006). Özellikle genç nüfusun kırsal alanları terk etmesi, tarım ve hayvancılık gibi emek yoğun faaliyetlerin zayıflamasına yol açmaktadır. Kırsal kavramının içerdiği çok bileşenli yapı aynı zamanda onun kalkınması sürecinin de oldukça karmaşık ve zorlu olmasını beraberinde getirmektedir. Kırsal olgusu söz konusu olduğunda karşımızı farklı kavramlar ve tanımlamalar çıkmaktadır. Bunlardan kırsalı alan bazlı ele alan yaklaşımlar olduğu gibi, yerleşim birimleri özelinde değerlendiren veya nüfusun çeşitli özelliklerine göre tasnif eden yaklaşımları da görmek mümkündür.

Kırsal alanlar tarım ve hayvancılığı temel ekonomik faaliyet alanı olduğu sahalarıdır. Bu alanlarda tarım ve hayvancılık dışında sanayi, turizm ve el sanatları gibi diğer ekonomik faaliyetler de gerçekleştirilmekte olup, ekolojik anlamda değerli olan bu alanlar aynı zamanda kentsel yerleşim alanları ile de sürekli etkileşim halindedir (Aslan vd., 2016; Avcıkurt ve Köroğlu, 2011; George vd., 2009; Ongun ve Gövdere, 2015; Uca, 2020).

Kırsal yerleşmelerin ayırımında kullanılan kriterlere bakıldığında, yeryüzünde bu yerleşmelerin özelliklerinin ortaya konulmasında başta nüfus özellikleri olmak üzere, idari fonksiyon ve iktisadi fonksiyonların sıkça kullanılan kriterler olduğu görülmektedir (Bakırcı, 2007). Ülkemizdeki istatistiksel olarak kırsal-şehirsel nüfus ayrımında idari kimliğin esas alındığı görülmektedir. 2013 yılından itibaren uygulamaya konulan 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası kapsamına giren iller hariç tutulduğunda, il ve ilçe merkezlerindeki nüfus şehir nüfusu, belde ve köylerdeki nüfus ise kırsal nüfus olarak kabul edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2026). Bu çalışmada Reşadiye ilçe merkezi belediye sınırları dışında kalan alan, bu sahada yer alan yerleşmeleri ile bu yerleşmelerde mevcut nüfus kırsal olarak kabul edilerek analizler yapılmıştır.

Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında yaşanan hızlı sanayileşme çevre kirliliğini arttırınca doğal çevrenin korunarak gelişimin sağlanmasını hedefleyen sürdürülebilirlik kavramı önem kazanmıştır. Sürdürülebilirlik genel anlamıyla gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da gözeterek bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır (United Nations, 1987). Bu yönüyle sürdürülebilirlik kavramında üç temel içerik bulunmaktadır. Bunlardan birincisi var olan büyümenin sürdürülebilmesi, ikincisi günün ihtiyaçlarının giderilmesi, üçüncüsü gelecek kuşakların yaşamının güvenceye alınmasıdır. Mevcut koşulları geliştirirken veya maksimum fayda sağlarken gelecek kuşakları da düşünerek yol alınmasını amaçlayan bu sistemde, tüm parametrelerin birbirini er veya geç etkileyeceği unutulmadan hareket edilmesi hedeflenmektedir. World Commission on Environment and Development tarafından ortaya konulan bu yaklaşım, Sürdürülebilirlik kavramının kırsal kalkınma literatürünün temel bileşenlerinden biri haline gelmesine yol açmıştır. Bu yaklaşım ekonomik büyüme ile çevresel koruma ve sosyal adalet arasında denge kurulmasını öngörmektedir. Kırsal alanlar, doğal kaynakların yoğun kullanıldığı alanlar olması nedeniyle bu yaklaşımın uygulanması kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla Tarımsal üretimde sürdürülebilirlik, sadece verimlilik artışıyla değil, aynı zamanda doğal kaynakların korunması ve uzun vadeli üretim kapasitesinin devamlılığı ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir (Pretty, 2008). Bu yönüyle kırsal kalkınma ile sürdürülebilirlik arasında sıkı bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür.

Bütüncül bir özelliğe sahip olan kalkınmayı, birbiriyle etkileşim içinde olan ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutları olan bir süreç olarak değerlendirmek mümkündür (Bakırcı, 2007, s. 33). Dolayısıyla kalkınma, bireylerin ve toplumların ekonomik gelirlerini arttırarak refah seviyesini yükseltmek, gelir dağılımı eşitsizliğini ortadan kaldırmak, sosyo-kültürel yapının düzeltilmesini sağlamak ve konforlu bir yaşam standardına kavuşmak için yapılan planlama ve uygulamalardır (Şahin, 2021).

Kırsal kalkınma bünyesinde birçok amaç barındırmasına karşın temeldeki amaç, kırsal alanlarda bulunan mevcut doğal ve beşerî kaynakları optimum düzeyde kullanmak suretiyle kırsal alanlar ile şehirsel alanlar arasındaki gelişmişlik farkını minimum düzeye indirmek olarak belirtilebilir. Temel amacın yanında; Kırsal alanlardaki istihdam imkânlarının arttırılması, kentlere olan göçün azaltılması, kırsal alanlarda yaşayanların yaşam konforunun yükseltilmesi, kırsal alanlardaki altyapı, eğitim, sağlık vb. hizmetlerin iyileştirilmesi ve kalitesinin arttırılması, kırsal alanlarda yapılabilecek turizm faaliyetlerinin geliştirilmesini de amaçlamaktadır (Ongun ve Gövdere, 2015). Bakırcı ise kırsal kalkınmayı (2007, s. 33); "Kırsal alan veya kırsal yerleşme olarak tanımlanan alanlardaki sosyal, kültürel ve ekonomik tüm şartların, çevre koruma ve sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde, bu bölgelerde yaşayan insanların refah ve yaşam düzeylerinin yükseltilmesine yönelik plan, politika ve uygulamaların tamamı" şeklinde ifade etmiştir. Yine kırsal kalkınma, kırsal alanlardan kentlere yapılan göç hareketlerini durdurmanın en etkili yollarından biri olarak değerlendirilmektedir (Balcı Akova, 2020). Bu yönüyle kırsal alandan göç kırsal kalkınma sürecinde önemli bir parametre olarak belirmektedir (Avcu ve Yayla, 2021)

Kırsal kalkınma anlayışı zaman içinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. 1950'li ve 1960'lı yıllarda tarımsal üretimin artırılmasına odaklanan yaklaşımlar, 1980'lerden itibaren yerini çok boyutlu ve çok sektörlü kalkınma anlayışına bırakmıştır (Ellis ve Biggs, 2001). Günümüze yakın dönemde ise kırsal kalkınma; ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal refahın artırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini içeren bütüncül bir süreç olarak ele alınmaktadır (Bebbington, 1999). Bu yaklaşım, kırsal alanların yalnızca üretim mekânları değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yaşam alanları olduğunu vurgulamaktadır (Halfacree, 2006).

Belirtilen dönüşüm sürecinde öne çıkan en önemli yaklaşımlardan biri entegre kırsal kalkınma modelidir**.** Entegre yaklaşım, kırsal alanlardaki tarım, hayvancılık, turizm, ormancılık ve altyapı gibi farklı sektörlerin birbirleriyle ilişkili biçimde ele alınmasını savunmaktadır. Bu bağlamda kırsal kalkınma, yalnızca sektörel müdahalelerle değil, yerel aktörlerin katılımını içeren çok düzeyli yönetişim mekanizmalarıyla gerçekleştirilmektedir (Ploeg vd., 2000; Shucksmith, 2010). Avrupa Birliği'nin LEADER programı, bu yaklaşımın en önemli uygulama örneklerinden biri olarak, yerel potansiyellerin harekete geçirilmesini ve kırsal alanlarda yenilikçi çözümlerin geliştirilmesini hedeflemektedir (Navarro vd., 2016).

Güncel literatürde kırsal kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri de ekonomik çeşitlendirme olarak öne çıkmaktadır. Tarıma bağımlı ekonomik yapıların kırılganlığı, alternatif gelir kaynaklarının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda kırsal turizm, agro-turizm ve yerel ürünlerin katma değerli üretimi, kırsal ekonomilerin güçlendirilmesinde önemli araçlar olarak değerlendirilmektedir (Holmes, 2006; Sharpley, 2002). Çok işlevli tarım yaklaşımı ise, tarımın yalnızca gıda üretimi değil, çevresel koruma, kültürel miras ve kırsal yaşamın devamlılığı açısından da önemli işlevler üstlendiğini vurgulamaktadır (Knickel vd., 2009; Wilson, 2008). Bununla birlikte, kırsal kalkınma süreçlerinde sosyal yenilikler ve yerel ağların rolü giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle kırsal alanlarda yenilikçi çözümlerin geliştirilmesi, yerel aktörler arasındaki iş birliği ve sosyal sermayenin güçlendirilmesi ile mümkün olmaktadır (Neumeier, 2012). Bu durum, kırsal kalkınmanın yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda sosyal bir süreç olduğunu göstermektedir. OECD tarafından geliştirilen "Rural 3.0" yaklaşımı ise, kırsal kalkınmanın yeni paradigmasını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım, kırsal alanların yalnızca desteklenmesi gereken bölgeler değil, yenilik, girişimcilik ve sürdürülebilir üretim açısından fırsatlar sunan dinamik alanlar olduğunu vurgulamaktadır (OECD, 2018). Bu perspektif, kırsal kalkınma politikalarının yerel potansiyelleri harekete geçiren, çok sektörlü ve katılımcı bir anlayışla yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kırsal kalkınma konusu, kuruluşundan itibaren Avrupa Birliğinin de sürekli olarak gündeminde yer almıştır. Birliğin en eski politika alanlarından biri olan Ortak Tarım Politikası (Common Agricultural Policy-CAP) 1960 yılından itibaren; tarımsal üretimde etkinliğin artırılması, çiftçilerin hizmet ve sanayi sektörlerinde çalışanlarla gelirlerinin dengelenmesi, tüketicilerin tarımsal ürünleri uygun fiyat, kalite ve miktarda temin etmelerinin sağlanması amacıyla uygulanmaya başlanmıştır. Başlangıçta kırsal kalkınmaya ilişkin ayrı bir mevzuat ve düzenleme yapılmamış, konu Ortak Tarım Politikasının içinde değerlendirilmiştir (Bakırcı, 2006, s. 46). Gündem 2000 adı altında yapılan reform çalışmaları kapsamında kırsal kalkınmanın önemi vurgulanmış ve bu alana yönelik bir düzenlemenin gerekliliğine işaret edilmiştir (European Parliament, 2018, s. 14). Belirtilen reform hareketiyle birlikte kırsal kalkınma Ortak Tarım Politikasının iki temel ayağından birini teşkil etmeye başlamış ve bütçeden bu alana yönelik ayrı ödeme aracı oluşturulmuştur (Bakırcı, 2006, s. 49). Avrupa Birliğinde Kırsal Kalkınmaya ilişkin düzenlemeler sadece üye ülkeler için değil aynı zamanda aday ülkelerin de uyum sürecine katkı sağlaması için üyelik öncesi mali destek fonları oluşturulmuştur. 2000 yılından itibaren uygulamaya konulan bu fonlardan ilki 2000-2006 bütçe döneminde aday 10 ülkenin desteklenmesini içeren SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development), ikincisi ise 2007-2013 bütçe döneminde şekillendirilen IPA (Instrument for Pre-Accession Assistance)'nın kırsal kalkınmaya ilişkin bileşeni olan IPARD (Instrument for Pre-Accession Assistance for Rural Development)'dır (Bakırcı, 2009, s. 57).

Kırsal kalkınma olgusu geçmişten beri dünya geneli ve Türkiye özelinde gündemde olan bir hususdur. Bu nedenle kırsal alana ilişkin zengin bir literatürün var olduğu bir gerçektir. Bahsi geçen bilimsel çalışmaların bazen kırsal alana ait bir olgu üzerinde odaklandığı (örneğin kırdan kente göç veya kırsal alanda yaşlanma gibi) bazen de ilişkili olarak birden fazla kırsal durumu (kırsal

ekonomik faaliyetler gibi) incelemeye tabi tutulduğu anlaşılmaktadır.

Ancak kırsal kalkınmaya entegre (bütünleşik) bir şekilde ele alan çalışmaların sayısının görece oldukça az olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekleştirilen literatür taramasında yapılan çalışmaların Entegre Kırsal Kalkınma konseptinin ortaya konulması (Basler, 1979; Nemes, 2005; Zaman, 1977) ve tarihsel gelişiminin ele alınması (Jacob, 2018) şeklinde yapılandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu çerçevede bu çalışmanın Entegre Kırsal Kalkınma yaklaşımının yerel ölçekte bir alana uygulanmasının literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Kırsal kalkınma ve entegre kırsal kalkınma birbirine çok benzeyen kavramlar olsa da temelde bazı farklılıklar içermektedir. Kırsal kalkınmada çoğunlukla tarım, hayvancılık veya turizm gibi tek bir unsuru öne çıkarmak suretiyle kırsal alanın kalkınması stratejisine odaklanılmaktadır. Entegre kırsal kalkınmada ise, kırsala ilişkin temel fiziki ve beşerî bileşenler birlikte ele alınarak ilişkiler kurmak suretiyle planlama yapılmasına odaklanılmaktadır. Bu çerçevede entegre kırsal kalkınma (Bakırcı, 2021, s. 211); kırsal nüfus planlaması, kırsal yerleşme planlaması, tarımsal üretim planlaması, ormancılık planlaması, kırsal ulaşım planlaması, su kaynakları planlaması, kırsal turizm planlaması ve hayvancılık planlamasını içeren sekiz adet bileşenden oluşmaktadır.

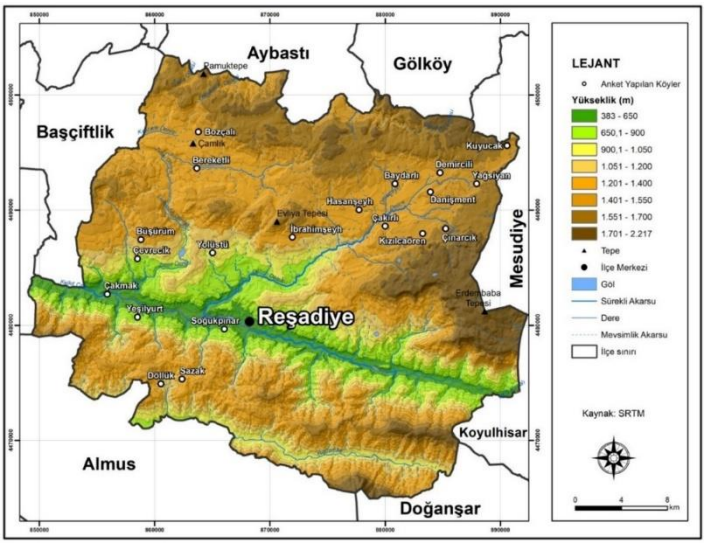
Belirtilen bileşenlerden tarımsal üretim planlaması daha ziyade tarımsal üretimin arttırılması yoluyla toplumun beslenme ihtiyacının karşılanmasına odaklanırken, hayvancılık planlaması hayvancılık tipinin belirlenmesi (ahır veya mera hayvancılığı), hayvan türünün ihtiyaca göre planlanması (hayvan ırkı ve sayısı) ve hayvancılık ürünlerine olan talebin belirlenmesini esas almaktadır. Ormancılık planlaması, su kaynaklarını muhafaza etme, biyolojik hayata ev sahipliği yapma gibi etkilerinin pek çok üretim alanına hammadde sağlaması dolayısıyla ormanların planlanmasını hedeflemekte, su kaynakları planlaması içme, kullanma ve tarımsal sulama açısından su kaynakları planlamasını ele almaktadır. Kırsal nüfus planlaması, özellikle ekonomik nedenlerle göç etme durumunda olan bu nüfusun gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, temel kamu hizmetlerinin yeterli düzeyde götürülmesini kapsarken, kırsal yerleşme planlaması, kırsal yerleşmelerin genel yerleşim planları ile altyapı hizmetlerinin zamanında ve yeteri kadar görülmesini içermektedir. Kırsal ulaşım planlaması, kırsalda üretilen ürünlerin zamanında ve güvenli bir şekilde işleme tesislerine veya pazar alanlarına taşınması ve temel kamu hizmetlerinin götürülmesini temel alırken, kırsal turizm planlaması, kırsal alan veya yerleşmelerinde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde önemli bir rol üstlenmiş görünen turizm faaliyetlerinin kontrollü ve planlı bir şekilde gerçekleştirilmesine odaklanmaktadır.

Yöntem

Çalışmada, Reşadiye ilçesinde coğrafi konum ve farklılıkları dikkate alınarak 20 köyde anket uygulanmıştır. Amaçlı örneklem yöntemi kapsamında, özellikle topografik şartların diğer doğal ve beşerî şartları da etkilediğinden hareketle farklı yön ve yükselti kademelerinde konumlanmış olan köyler seçilmiş, bu yolla Reşadiye kırsalının genel karakterinin ölçülmesi hedeflenmiştir. Böylece ilçeye bağlı toplam 71 köyün %28'i anket evrenine dâhil edilmiştir. Anket kapsamında her köyden rastlantısal olarak seçilen 5 kişiyle 63 sorudan oluşan bir anket yapılmıştır. Böylece araştırma sahasında yaşayan 100 kişinin görüşü çalışmaya yansıtılmıştır (Şekil 1-2).

Şekil 1

Anket Yapılan Kırsal Yerleşmeler Haritası.

Anket formu; kırsalda yaşayanların, demografik nitelikleri, entegre kırsal kalkınma bileşenlerinden oluşan tarımsal üretim planlaması, hayvancılık planlaması, ormancılık planlaması, su kaynakları planlaması, ulaşım planlaması, kırsal turizm planlaması, kırsal yerleşme planlaması ve kırsal nüfus planlaması şeklinde dokuz bölüm halinde kurgulanmıştır. Anket sonuçları yaş kırılımına göre tablolaştırılarak yüzde oranları oluşturulmuştur. Anket soruları birbirinden farklı konuları ve boyutlarını bütüncül biçimde araştırmayı amaçladığından dolayı Cronbach Alpha değeri 0,564 olarak bulunmuştur. Kruskal-Wallis testine göre 5 alt boyut ortaya konmuştur. Bu boyutlar "yeterlik, resmi bilgilendirme, gelir, uygulama uygunluğu ve faaliyetlerin yaygınlığı" olarak belirlenmiştir. Yaş gruplarında yeterlik (H= 2,29, p > ,05), resmi bilgilendirme (H = 2,11, p > ,05), gelir (H = ,77, p > ,05) ve faaliyetin yaygınlığı (H=,20, p > ,05) skorları farklılaşmamıştır. Uygulama uygunluk skorları en az iki grup arasında anlamlı farka sahiptir (H = 7,79, p < ,05). 41-60 yaş grubu skorları (X = 7,79) 61 yaş ve üstü grubu ortalama skorlarından (X=6,89) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1
Entegre kırsal kalkınma boyutlarının yaş gruplarında karşılaştırması

Değişken	Yaş	Ortalama	Std. Sapma	sd	H	*p*
Yeterlik	40 ve altı	10,52	2,60	2	2,29	,318
	41-60	10,37	2,80			
	61 ve Üstü	9,73	2,15			
Resmi Bilgilendirme	40 ve altı	7,11	2,95	2	2,11	,347
	41-60	6,56	2,43			
	61 ve Üstü	7,32	2,35			
Gelir	40 ve altı	7,35	1,96	2	,77	,681
	41-60	7,27	1,75			
	61 ve Üstü	6,93	2,04			
Uygulama Uygunluğu	40 ve altı	7,29	2,08	2	7,79	,020
	41-60	7,89	1,80			
	61 ve Üstü	6,89	1,98			
Faaliyetin Yaygınlığı	40 ve altı	4,47	1,84	2	,20	,902
	41-60	4,24	1,44			
	61 ve Üstü	4,32	1,36			

Bu çalışma için etik kurul izni İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığından (Tarih: 08.07.2024 Sayı: 2639839) alınmış ve katılımcılardan onam alınmıştır.

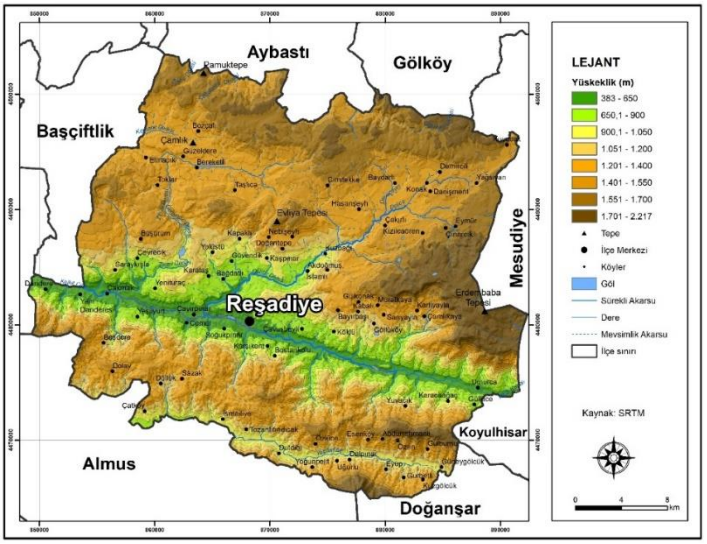
Bulgular

71 adet köyün konumlandığı ilçede köylerin nüfusları büyük ölçüde farklılıklar göstermektedir. Büşürüm köyü 415 kişilik nüfusuyla Reşadiye'nin en kalabalık köyünü oluştururken, Konak (11 kişi) ve Abdurrahmanlı (9 kişi) köyleri ise nüfusu en az olan köyler durumundadır. İlçede genç nüfus azalırken yaşlı nüfus artmaya devam etmekte 60-64 yaş grubu en yüksek yaş grubunu teşkil etmektedir. Yine 2024 yılında genç bağımlı nüfus %16 iken, yaşlı bağımlı oranı %20 olmuştur.

Toplam 1,240,920 dekar olan ilçe arazilerinin; %38'ini orman alanları, %29'unu tarım arazileri, %20'sini çayır-mera arazileri ve %13'ünü ise tarım dışı araziler oluşturmaktadır.

Reşadiye ilçesinde toplam 1.535 hayvancılık işletmesinin 1079'u (%70) sığır ve manda yetiştiren işletmeler niteliğindedir. Koyun-keçi yetiştiriciliği %13 (196 işletme) oranında yer tutarken, hem sığır-manda hem koyun-keçi bulunan işletmeler ise %9'luk (133 işletme) bir paya sahiptir. Arıcılık yapılan işletme oranı ise %8 (127 işletme)'dir.

Şekil 2
Reşadiye İlçesi'nin Yükselti Haritası.

Çalışma kapsamında anket uygulanan toplam 100 kişinin 3'ünü kadın, 97'sini erkekler oluşturmuştur. Anket yapılan en genç kişi 18 yaşındayken en yaşlı kişi 89 yaşındadır. Katılımcıların yaş ortalaması 57'dir. En kalabalık grubu 54-62 yaş grubu oluşturmaktadır. Yaş ortalamasının ve yaş grubunun yüksek çıkmasında Reşadiye kırsalında yaşlı nüfusun fazlalığı ve gençlerin göç vasıtasıyla köydeki ağırlıklarının azalması etkili olmuştur. Yaş gruplarına göre katılımcılar; 18-26 yaş 3 kişi, 27-35 yaş 8 kişi, 36-44 yaş 9 kişi, 45-53 yaş 7 kişi, 54-62 yaş 31 kişi, 63-71 yaş 30 kişi, 72-80 yaş 10 kişi, 81-89 yaş 2 kişi şeklindedir. Bu haliyle her yaş grubundan kişiler anket evrenine dâhil edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %60'lık bir kısmı ilkokul mezunu iken, %12'si ortaokul, %17'si lise, %9'u lisans ve %2'si lisansüstü eğitim seviyesine sahiptir.

Tarımsal Üretim Planlaması

Anketin birinci sorusunda katılımcılara, *en çok üretilen ilk beş ürünü söylemeleri* istenmiştir. Katılımcıların %76'sı buğday ürettiğini ifade etmiştir. Bu yüksek oranın temel sebebi buğdayın kuru tarıma uygun olması ve ekimden hasada kadar tüm işlemlerin makineyle yapılabilir olmasıdır. Üreticilerin %44'ü arpa ürettiğini ifade etmişlerdir. Arpa iklim konusunda buğdaydan daha az seçici olmakla birlikte buğdaydan daha az gelir getirmekte, bu nedenle çoğunlukla hayvancılık faaliyetlerini desteklemek amacıyla arpa üretimi yapmaktadır. Fiğ (%18) ve yonca (%14) üretimi de arpa üretimine benzer bir amaçla tercih edilmektedir. Üretim aşamalarında işgücüne daha az ihtiyaç duyulması bu tercihte etkili olmaktadır.

Üreticilere *geçmişte üretilen ancak günümüzde üretimi bırakılan ürün var mı* sorusu sorulduğunda %87 gibi yüksek bir oranla üretimi bırakılan ürün var yanıtı verilmiştir. Üretimi bırakılan ürünlerin başında %45'lik oranla fiğ yer almaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinin azalması bu amaca yönelik yapılan tarımsal üretimin değişimine zemin hazırlamıştır. Arpa (%36) ve yulafta (%17) meydana gelen azalış da aynı nedene dayandırılmaktadır. Mısır ve nohut üretimindeki azalma ise sulama imkânlarının daralmasıyla ilişkilendirilmiştir. Tarımsal

üretimdeki azalmanın nedenleri sorulduğunda en fazla alınan cevap göç olurken, bu olguyu kazanç yetersizliği, su problemi ve verimsizlik takip etmektedir.

Yetiştirilebilecek alternatif ürünler katılımcılara sorulduğunda, en çok alınan yanıt fikrim yok (%41) olmuştur. Bu durum üreticilere yetiştirebilecekleri alternatif ürünlerle ilgili eğitimler verilmesi gerekliliğine işaret etmektedir. Fındık, alternatif ürünler arasında ilk sırada (%27) yer alırken, ceviz ikinci (%22), kiraz üçüncü sırada (%10) yer almaktadır. Tüm alternatif ürünlerin meyve grubunda olduğu dikkati çekmektedir. Bunun temel sebebi üreticilerin sadece hasat zamanı toprakla ilgilenmeye dayalı üretimden yana olmasıdır. Katılımcıların %18'lik bir bölümü alternatif ürünler hakkında bilgisi olmayan ancak eski ürünleri yeniden üretebiliriz cevabını veren gruptan oluşmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde katılımcılara 5'li Likert metoduna uygun sorular sorulmuştur. Entegre kırsal kalkınmanın önemli bir bileşeni olan tarımsal üretim planlamasına ilişkin sorular bu kısımda incelenmiştir. *Tarımsal arazilerin niteliğine uygun işlenmesine yönelik* soruya katılımcıların %65'i tarımsal arazilerin niteliğine uygun işlenmediğini, bilinçsiz ve geleneksel yöntemlerle tarım yapıldığını ifade ederken, %32'si tarımsal arazilerin niteliğine uygun işlendiğini, %3'ü ise bir fikri olmadığını beyan etmiştir (Tablo 2). Durum yaş grubu açısından değerlendirildiğinde 40 yaş altı katılımcıların maddeye olumlu katıldığı görülürken, yaş arttıkça olumlu bakış oranı azalmaktadır.

Katılımcıların %61'i *resmî kurumların tarımsal konularda yeterli bilgilendirme* yapmadığını ifade etmişlerdir. Resmî kurumlar gerekli bilgilendirmeler yaptığını ifade etse de tarıma ilişkin kurum ve kuruluşların üreticiye ulaşması noktasında bir sorun olduğu görülmektedir. Katılımcıların %28'i resmî kurumların yeterli düzeyde bilgilendirme yaptığını ifade ederken %11'i bu konuda kararsız görünmektedir. Bu maddede en olumlu yanıtlar 40 yaş ve altı gruptan gelmiştir.

Tarımsal üretime yönelik devlet destekleri yeterliliği sorgulandığında, katılımcıların %85'i desteklerini yeterli düzeyde olmadığını beyan ederken, %11'i kararsız, %4'ü ise devlet desteklerini yeterli düzeyde görmektedir. Bu soruya yaş grubu açısından belirgin bir farklılaşma görülmemektedir. *Tarımsal üretimin yeterli gelir sağlayıp sağlamadığı* sorgulandığında, katılımcıların %91'i tarımsal üretimin yeterli gelir sağlamadığını düşünmektedir. Bu oran aynı zamanda tarıma yönelik sorgulanan sorular arasında en çok olumsuz yanıt alan madde olmuştur. Sadece %2 kararsız görülürken %7 tarımın yeterli gelir sağladığını ifade etmektedir. Durum yaş grubu açısından en olumlu yanıtlar 61 ve üzeri yaş grubundan alınmıştır.

Tablo 2
Tarımsal Üretim Planlaması (Yaş Grubuna Göre)

Değişken		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üzeri		Toplam %
		n	%	n	%	n	%	%
Tarımsal araziler niteliğine uygun şekilde işleniyor	Kesinlikle Katılıyorum	2	11,8	2	5,4	2	4,3	**6**
	Katılıyorum	5	29,4	9	24,3	12	26,1	**26**
	Fikrim Yok	0	0	0	0	3	6,5	**3**
	Katılmıyorum	8	47,1	20	54,1	17	37	**45**
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	11,8	6	16,2	12	26,1	**20**
Resmi kurumlar tarım konusunda bilgilendirme yapıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	2	11,8	4	10,8	3	6,5	**9**
	Katılıyorum	4	23,5	6	16,3	9	19,6	**19**
	Fikrim Yok	0	0	4	10,8	7	15,2	**11**
	Katılmıyorum	3	17,6	15	40,5	5	10,9	**23**
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	47,1	8	21,6	22	47,8	**38**
Tarımsal üretime yönelik devlet destekleri yeterlidir.	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	1	2,7	1	2,2	**2**
	Katılıyorum	0	0	1	2,7	1	2,2	**2**
	Fikrim Yok	3	17,6	4	10,8	4	8,7	**11**
	Katılmıyorum	3	17,6	20	54,1	18	39,1	**41**
	Kesinlikle Katılmıyorum	11	64,7	11	29,7	22	47,8	**44**
Tarımsal üretim yeterli gelir sağlıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	0	0	0	**0**
	Katılıyorum	0	0	2	5,4	5	10,9	**7**
	Fikrim Yok	2	11,8	0	0	0	0	**2**
	Katılmıyorum	8	47,1	15	40,5	17	37	**40**
	Kesinlikle Katılmıyorum	7	41,2	20	54,1	24	52,2	**51**

Katılımcılara tarıma ilişkin en önemli sorunlar sorulduğunda, %85 oranında "devlet destekleri yetersiz" cevabı alınmıştır (Tablo 3). Üreticiler artan üretim maliyetlerine göre, desteklerin artmadığını ifade etmişlerdir. Üreticilerin %84'ü tarımsal sulamanın yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Hatta bazı köylerde içme suyu erişimde bile sorunlar bulunmaktadır. Tarımsal arazilerin elverişsiz görülme oranı %43'tür. Pazarlama yetersizliği üreticilerin %27'si tarafından ifade edilmiştir. Üreticiler ürünlerini birkaç kişinin tekelinde pazarladığını ve bu nedenle ürünlerin hak ettiği mali değere ulaşmadığını ifade etmektedir. Tarım yapacak arazisini yetersiz görenler ise %21'dir. Bu grup arazilerinin büyük olmaması nedeniyle hiçbir zaman büyük kazançlar elde edemeyeceğini düşünmektedir. Ürün çeşitliliğinin yetersiz görülmesi %21, kalitenin istenilen düzeyde olmaması %15 oranında yer tutmaktadır. Domuz ve ayı gibi yabani hayvanların tarımsal üretime zarar vermesi, arazilerin parçalı oluşu, göç, iklim değişikliği, artan maliyetler ve eğitim eksikliği gibi sorunlar üreticiler tarafından "diğer" başlığı altında ifade edilmiştir.

Üreticilere *tarımsal üretimin gelişmesi için neler yapılması gerektiği sorusu* sorulduğunda en fazla alınan yanıt %46'lık oranla "destekler artmalı" olmuştur. Üreticiler akaryakıt desteği, makine desteği ve kredi desteği başta olmak üzere maddi destekler istemektedir. Üreticilerin %37'si var olan sulama sorunlarının çözülmesini beklemektedir. Katılımcıların %22'si tarımın gelişmesini mevcut nüfusun köyde kalmasını ve köyden göç etmiş olanların yeniden geri dönmesine bağlamaktadır.

Tablo 3
Tarıma İlişkin En Önemli Sorunlar

Sorun Türü	Oran (%)
Destekleme yetersiz	85
Sulama yetersiz	84
Tarım arazileri elverişsiz	43
Pazarlama yetersiz	27
Ürün çeşitliliği az	21
Tarım arazileri yetersiz	21
Kalite sorunları	15
Diğer	26

Tarımsal faaliyetler için insan gücüne duyulan ihtiyaç nedeniyle bu da önemli beklentiler arasındadır. İnternet altyapısı talepler arasında yer alırken, üreticilerin %12'si tarımın gelişmesi için eğitimin şart olduğunu, tarımsal üretim planlamalar dâhilinde yapılması gerektiğini, plansız üretim sonucu üretilen ürün miktarında yaşanan dengesizlikler sonucu zarar ettiklerini ifade etmişlerdir. Diğer başlığı altıda ise üreticilerin %9'u arazi toplulaştırması, tarım sigortası desteği, soğuk hava deposu, toprak analizleri, kooperatifleşme teşvik edilmesi gibi talepleri dile getirmişlerdir. Katılımcıları %8'i ise bu konuda herhangi bir fikri olmadığını beyan etmiştir.

Hayvancılık Planlaması

Bu bölümde entegre kırsal kalkınmanın önemli bileşenlerinden olan hayvancılık planlamasına ilişkin sorular sorulmuştur. Alınan yanıtlara bakıldığında tarımsal planlamaya oranla daha yüksek olumlu yanıtlar alındığı görülmektedir (Tablo 4). Yani ilçe kırsalında hayvancılık tarımsal üretim faaliyetlerinden daha ileri bir noktadadır.

Katılımcıların %45'i köyde *hayvancılık faaliyetlerinin yaygın* olarak yapıldığını, %47'si ise köyde hayvancılık faaliyetlerinin yaygın olmadığını ifade etmiştir. Eskiye göre hayvancılık faaliyetlerindeki büyük azalış olması bu seçeneğin seçilmesinde etkili olmuştur. Katılımcıların %2'si konuya ilişkin kararsız durumdadır.

Yaş grubu açısından 40 yaş ve altı grup genel olarak daha olumlu yanıt vermiştir. Yaş arttıkça hayvancılık faaliyetlerindeki yaygınlığın azaldığının ifade edilme oranı da artmaktadır. Bu grup günümüzde hayvancılık olsa da geçmişe göre düştüğünü ifade ettiği için olumsuz yanıt verme eğilimdedir. Hayvancılık için köydeki *çayır ve mera alanlarının yeterlilik kapasitesi* önem arz etmektedir. Katılımcıların %82 gibi büyük bir çoğunluğu köydeki çayır-mera alanlarının yeterli olduğunu ifade etmektedir. Bu oranın yüksek olması bölgenin hayvancılık potansiyelinin yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Çayır mera alanlarının yetersiz bulunması %17 oranla yer tutmaktadır. Bu maddede yaşa göre belirgin bir farklılaşma görülmemiştir.

Hayvancılığın yeterli geliri sağlama durumu sorgulandığında, katılımcıların %60'ı hayvancılığın yeterli gelir sağladığını ifade etmiştir. Yani katılımcıların yarısından fazlası hayvancılıktan elde edilen gelirden memnun durumdadır. Katılımcıların %37'si gelir düzeyini yetersiz bulurken, %3'ü kararsız bulunmaktadır. Yaşa göre sorgulama yapıldığında 40 yaş ve altı grubun en olumlu bakan grup olduğu görülmektedir. Memnuniyetin en az olduğu grup ise 41-60 yaş grubudur.

Resmî kurumların hayvancılık hakkında yaptıkları bilgilendirme düzeyleri sorgulandığında, katılımcıların %34'ü yeterli düzeyde bilgilendirme yapıldığını ifade etmektedir. Bu oran tarıma yönelik bilgilendirmelerin oldukça üzerinde olmasına karşın katılımcıların %51'i bilgilendirmeleri yetersiz görmektedir. Katılımcıların %16'sı bilgilendirme yeterliliği konusunda kararsız durumdadır. Yaşa göre sorgulama yapıldığında 41-60 yaş grubu bilgilendirmeleri en yeterli gören grubu oluşturmaktadır. 61 yaş ve üzeri grup bilgilendirmeleri en yetersiz bulan grup olmuştur.

Hayvansal üretime yönelik var olan desteklemelerin yeterlilik durumu kapsamında katılımcıların %74'ü hayvansal desteklemelerin yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu oran tarımsal desteklemelere göre %17 daha düşük düzeydedir. Katılımcıların %15'i hayvancılığa yönelik desteklerin yeterli olduğunu ifade ederken, %11 de fikir beyan etmemiştir. Yaşa göre sorgulama yapıldığında belirgin farklılık olmazken 41-60 yaş arasının maddeye az farkla daha olumlu baktığı görülmüştür.

Köylerde *yapılabilecek alternatif hayvancılık faaliyetleri* sorulduğunda katılımcıların %40'ı fikrim yok yanıtını vermiştir. Keçi üretimi %33 ile en çok tekrarlanan alternatif yetiştiricilik cevabı olurken, %22'si istenmesi halinde manda yetiştiriciliği yapılabileceği ifade etmiştir. Koyun yetiştirmeyip yetiştirebilirim diyenler %13, kümes hayvancılığını (tavuk, ördek ve kaz) bir alternatif olarak görenler %9, göllerde balıkçılık faaliyeti yapılabilir fikri ise %4 oranla yer tutmuştur.

Hayvancılığın geçmişe göre durumu katılımcılara sorulduğunda katılımcıların neredeyse tamamı (%96) hayvancılığın azaldığını ifade etmiştir. %3 belirgin bir farklılık görmediğini belirtirken, %1 artış gördüğünü ifade etmiştir. Hayvancılıkta azalma var diyenlerin öncelikle azalış nedeni %60 oranında göç olurken, maliyetlere artması (%25) ve az kazanç sağlaması (%11) diğer nedenleri oluşturmuştur.

Hayvancılığa ilişkin en önemli gördükleri sorunlar arasında, nüfusun kente göçü sonrası hayvancılık yapabilecek nüfustaki azalma (%81) en büyük oranı oluşturmuştur. Maddi sorunlar ve destekler yetersizliği yanıtı (%74) ve çoban bulma sorunu (%65) en çok tekrarlanan diğer cevaplar olmuştur (Tablo 5). *Hayvancılığın gelişmesi için yapılması gerekenler* sorusuna en fazla oranda (%69) hayvancılığa yönelik desteklerin artması cevabı verilmiştir. Bu destekler içerisinde üreticiye hayvan hibe edilmesi, devletin veteriner göndermesi, yem desteği gibi destekler bulunmaktadır. Yine nüfusun köye geri dönmesi gerektiği (%34), maliyetlerin çok yükselmiş olması (%25), eğitim ve bilgilendirmeler yapılması gerektiği (%10), hayvan ırkının iyileştirilmesi gerektiğini (%8) hayvancılığın geliştirilmesi için gerekli olan koşullar olarak ifade edilmiştir. Son olarak katılımcıların %8'i pazarlama sorunun giderilmesi gerektiğini, %7'si ise bir fikri olmadığını beyan etmiştir.

Tablo 4
Hayvancılık Politikası (Yaş Grubuna Göre)

Değişken		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Köydeki hayvancılık faaliyetleri yaygındır (hayvancı köyüdür).	Kesinlikle Katılıyorum	3	17,6	4	10,8	7	15,2	14
	Katılıyorum	6	35,3	13	35,1	12	26,1	31
	Fikrim Yok	1	5,9	0	0	1	2,2	2
	Katılmıyorum	6	35,3	18	48,6	23	50	47
	Kesinlikle Katılmıyorum	1	5,9	2	5,4	3	6,5	5
Köydeki çayır-mera-otlak alanları yeterlidir	Kesinlikle Katılıyorum	11	64,7	16	43,2	28	60,9	55
	Katılıyorum	3	17,6	14	37,8	10	21,7	27
	Fikrim Yok	0	0	0	0	1	2,2	1
	Katılmıyorum	3	17,6	3	8,1	4	8,7	10
	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	4	10,8	3	6,5	7
Hayvancılık yeterli geliri sağlıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	1	5,9	2	5,4	14	30,4	17
	Katılıyorum	10	58,8	19	51,4	14	30,4	43
	Fikrim Yok	1	5,9	0	0	2	4,3	3
	Katılmıyorum	4	23,5	9	24,3	11	23,9	24
	Kesinlikle Katılmıyorum	1	5,9	7	18,9	5	10,9	13
Resmî kurumlar hayvancılık konusunda bilgilendirme yapıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	3	17,6	6	16,2	4	8,7	13
	Katılıyorum	3	17,6	10	27	8	17,4	21
	Fikrim Yok	2	11,8	6	16,2	7	15,2	15
	Katılmıyorum	1	5,9	4	10,8	11	23,9	16
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	47,1	11	29,7	16	34,8	35
Hayvansal üretime yönelik devlet destekleri yeterlidir.	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	1	2,7	3	6,5	4
	Katılıyorum	2	11,8	6	16,2	3	6,5	11
	Fikrim Yok	2	11,8	4	10,8	5	10,9	11
	Katılmıyorum	6	35,3	9	24,3	14	30,4	29
	Kesinlikle Katılmıyorum	7	41,2	17	45,9	21	45,7	45

Tablo 5
Hayvancılığa İlişkin Sorunlar

Sorun Türü	Oran (%)
Hayvancılık yapacak nüfus yetersiz	81
Desteklemeler Yetersiz	74
Çoban bulma sorunu	65
Hayvan Sayısı az	45
Pazarlama sorunu	17
Hayvan hastalıkları	15
Çayır mera alanları yetersiz	14
Kalite sorunu	13
Çayır mera alanlarının amaç dışı kullanımı	6

Ormancılık Planlaması

Ormanların karakterine uygun ve sürdürülebilir şekilde kullanılması kırsal kalkınmaya olumlu etkide bulunabilmektedir. Bu kapsamda katılımcılara *köyde orman alanlarının yaygınlık durumu* sorulmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğu (%95) köylerinde orman alanlarının yaygın olduğunu ifade ederken, bu ifadeye katılmayanlar oranı %5 olmuştur (Tablo 6). Yaşa göre sorgulama yapıldığında, yaş arttıkça orman alanları yaygındır yanıtı ile ormanların yeterliliği düşüncesi artış göstermektedir.

Köyde *gelir getirici ormancılık faaliyetinin durumu* sorulduğunda katılımcıların %95'i böyle bir faaliyet olmadığını ifade etmiştir. Katılımcılar ormandaki kesim işlemlerinin devlet eliyle ihale yoluyla yapılması nedeniyle köye hiçbir katkısının olmadığını ifade ederken, gelir getirici faaliyet bulunduğunu ifade edenler oranı %4 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların %1'i soruya fikrim yok yanıtını vermiştir. Bu grup küçük marangoz atölyelerinin köy ormanlarından faydalandığını ifade etmişlerdir. Durum yaş grubu açısından incelendiğinde 61 yaş ve üzeri grup en olumsuz yanıtı veren grup olmuştur. *Ormancılık faaliyetlerinin geliştirilmesinin köyün kalkınmasına etkisi* olur mu şeklinde sorulduğunda katılımcıların %55'i olumlu etkide bulunacağını ifade etmiştir. Ancak katılımcıların %37'si bunun kırsal kalkınmaya olumlu bir etkisi olmayacağını düşünmektedir. Bu kadar olumsuz yanıtın olması geçmişte bu durumun deneyimlenmemiş olmasıyla yakından ilgilidir. Yine ormandan kazanç sağlayan kişilerin azlığı bu konudaki karamsarlığı arttırmaktadır. Yaş grubuna göre sorgulama yapıldığında en olumlu yanıtlar 41-60 yaş grubunda yer almaktadır.

Katılımcılara *köyde en fazla bulunan ağaç türleri* sorulmuş, %90'ı meşe yanıtını vermiştir. Çam (%85) ve kayın (%56) en fazla ifade edilen ağaç türleri olurken, kavak (%10), gürgen (%4) ve ardıç (%3) en az söylenen ağaç türleri olmuştur.

Katılımcılara *geçmişe göre ormancılığın durumu* sorulduğunda %78'i bu faaliyetlerde herhangi bir değişim olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %17'si ormancılık faaliyetlerinde azalma olduğunu belirtmiştir. Genel olarak yaş ortalaması yüksek grup bu yanıtı vermiştir. Ormancılık faaliyetinde artış gözlemleyen %3 bulunurken, fikri olmayanlar oranı %2'dir.

Azaldı diyen katılımcılara azalma sebebi sorulduğunda %70'i ormanların işletmesinin devlet tarafından yapılması yanıtını vermiştir. "Eskiden köylüler ormanda çalışırdı" şimdi doğrudan devlet şirketlere veriyor köylü çalışmıyor şirketin elemanları geliyor yanıtı alınmıştır. Azaldı diyenlerin %30'u azalmayı köyden kente göçen nüfusa bağlamaktadır.

Ormancılığa ilişkin en önemli sorunlar sorulduğunda katılımcıların %39'u herhangi bir sorun olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %25'i ormandan yakacak ihtiyacını karşılayamamasını, %24'ü köylünün ormandan kazanç elde edememesini sorun olarak görmektedir. Yakacak ihtiyacının karşılanamadığı durumlarda kaçak kesime yönelme olduğunu ifade edenlerin oranı %22'iken, 16'sı ise ağaç formasyonlarının ormancılık için yetersiz olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 6
Ormancılık Planlaması (Yaş Grubuna Göre)

Değişken Türü		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Köyde orman alanları yaygındır (orman köyüdür).	Kesinlikle Katılıyorum	10	58,8	31	83,8	39	84,8	80
	Katılıyorum	5	29,4	5	13,5	5	10,9	15
	Fikrim Yok	0	0	0	0	0	0	0
	Katılmıyorum	1	5,9	1	2,7	1	2,2	3
	Kesinlikle Katılmıyorum	1	5,9	0	0	1	2,2	2
Köyde gelir getirici ormancılık faaliyetleri yaygındır.	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	1	2,7	0	0	1
	Katılıyorum	1	5,9	2	5,4	0	0	3
	Fikrim Yok	0	0	0	0	1	2,2	1
	Katılmıyorum	2	11,8	2	5,4	2	4,3	6
	Kesinlikle Katılmıyorum	14	82,4	32	86,5	43	93,5	89
Ormancılık faaliyetlerinin geliştirilmesi köyün kalkınmasında etkili olur.	Kesinlikle Katılıyorum	3	17,6	8	21,6	17	37	28
	Katılıyorum	5	29,4	13	35,1	9	19,6	27
	Fikrim Yok	2	11,8	1	2,7	5	19,9	8
	Katılmıyorum	2	11,8	7	18,9	4	8,7	13
	Kesinlikle Katılmıyorum	5	29,4	8	21,6	11	23,9	24

Su Kaynakları Planlaması

Entegre kırsal kalkınmada su kaynaklarının planlanması ve yönetimi önemli bir yer tutmaktadır bu çerçevede köylerin geçmişteki ve mevcuttaki su kaynakları durumu incelenmiştir.

Köyün su kaynağı sorgulandığında, her köyün büyük ölçüde (%98) ihtiyacını kaynaklardan sağladığı anlaşılmaktadır. Köylerin kaynak sularına yakın konumlanmış olması su sağlamayı kolaylaştırırken, su ihtiyacını akarsudan elde edenlerin oranı %25, kuyu suyunu kullananlar ise %13 oranla yer tutmaktadır.

Geçmişe göre su kaynaklarının durumu sorulduğunda katılımcıların %86'sı su kaynaklarında azalma gözlemlediğini ifade etmiştir. Hatta "azalmanın boyutu yazın içme suyu bulamayacak boyuta geliyor" ifadesi kullanılmıştır. Geçmişe göre su kaynaklarında önemli bir değişiklik yok diyenler oranı %10 iken, su kaynaklarının arttığını düşünenlerin oranı ise %4'tür. Katılımcılara göre azalmanın öncelikli sebebi (%70) iklim değişikliği ve sonucunda meydana gelen kuraklıktır. Bilinçsiz kullanım (%20) ve hidroelektrik Santrallerinin kurulması (%10) diğer nedenler arasında yer almıştır.

Su kaynaklarının kullanım durumu için katılımcılara *tarımsal sulamada hangi yöntemi kullandıkları* sorulmuştur. Katılımcıların %60'ı tarımda sulama yapmadıklarını %40'ı ise sulamalı tarım yaptıklarını ifade etmiştir. Sulama yapan üreticilerin %30'u salma sulama %20'si damlama sulama yapmaktadır. Su tasarrufu sağlaması dolayısıyla başta Çınarcık köyü olmak üzere damlama sulama yaygınlaşma eğilimindedir. Yağmurlama sulama yöntemi ise özellikle ilk yatırım maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle daha az tercih edilmektedir (%10).

Katılımcılara su kaynaklarına ilişkin sorunlar sorulduğunda %75'i su kaynaklarının istikrarsız (mevsimsel değişiklikler) olduğu cevabını vermiştir. Özellikle yaz aylarında yaşanan su sıkıntısı bu seçeneği ön plana çıkarmıştır. Katılımcılar ayrıca su kaynakları yetersizliğini, suyun bilinçsiz kullanımını ve suyun kalitesiz olmasını sorun olarak dile getirmiştir.

Katılımcılara köyün *su kaynaklarının yeterliliğ*i sorulduğunda %82 oranında "yetersiz" yanıtı alınmıştır. Köyün su kaynaklarının yeterli olduğunu düşünenler %18'dir (Tablo 7). Yaş grubuna göre sorgulama yapıldığında, 61 yaş ve üzeri grubunun olumlu cevapları diğer yaş gruplarından ayrışmaktadır. Yaş arttıkça mevcut su daha yeterli görülmektedir. *Su kaynaklarının planlı yönetilmesi kırsal kalkınmaya olumlu etkide bulunur mu* şeklinde sorulduğunda katılımcıların %89'u bunun olumlu etkide bulunacağını ifade etmiştir. %9 ise su kaynaklarının planlanmasının nasıl bir olumlu etkide bulunacağı konusunda bir fikre sahip değildir. Yaşa göre sorgulama yapıldığında 40 yaş ve altı nüfus planlamaya karşı daha olumlu bakış açısına sahipken, yaş arttıkça bu olumlu bakış azalmaktadır. 61 ve üstü yaş grubu planlamanın olumlu etkisini en az ifade eden grup olmuştur.

Tablo 7
Su Kaynakları Planlaması (Yaş Grubuna Göre)

Değişken Türü		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Köyde su kaynakları yeterlidir	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	0	6	13,3	6
	Katılıyorum	2	11,1	4	10,8	5	11,1	11
	Fikrim Yok	0	0	0	0	0	0	0
	Katılmıyorum	8	44,5	11	29,7	10	22,2	29
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	44,4	22	59,5	24	53,3	54
Su kaynaklarının planlı yönetilmesi kırsal kalkınmaya olumlu etkide bulunur.	Kesinlikle Katılıyorum	11	64,7	29	78,4	31	67,4	71
	Katılıyorum	5	29,4	4	10,8	9	19,6	18
	Fikrim Yok	0	0	2	5,4	0	0	2
	Katılmıyorum	1	5,9	2	5,4	4	8,7	7
	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	0	0	2	4,3	2

Ulaşım Planlaması

Ulaşımın imkânlarının gelişmiş olduğu yerler kendine has birçok avantajı bünyesinde barındırırken, ulaşım faaliyetlerinin zayıfladığı yerlerde diğer ekonomik ve sosyal faaliyetler de zayıflamaktadır.

Katılımcılara *ulaşımda kullanılan araçlar* sorulduğunda %99'u otomobille ulaşım yaptığını ifade etmiştir. Toplu taşıma imkânına sahip katılımcılar %55 oranda olurken, traktörü ulaşım aracı olarak kullanma oranı %30'dur. Katılımcılar traktörü daha çok tarımsal arazilere gitmek için kullandığını ifade etmişlerdir.

Katılımcılara *köyün ulaşım imkânları* sorulduğunda %62 oranında yeterli yanıtı alınmıştır. Köylerin yarısından fazlasının

ulaşım imkânlarını yeterli gördüğü anlaşılmaktadır. %38 oranında yetersiz yanıtı alınmıştır (Tablo 8). *Köyün ulaşım yolları niteliği* sorgulandığında yeterlilik oranı düşüş göstermektedir. Ulaşım yollarını yeterli görenlerin oranı %37 iken, yetersiz görenler oranı %63 şeklindedir. Köylerin yol niteliği açısından farklılıklar bulunmaktadır. Arazi çalışması esnasında da bu durum gözlemlenmiştir. Bazı köylerde ulaşım yolları çok iyi durumdayken bazı köylerde yollar oldukça kötüdür. Özellikle ilçenin güney kesimindeki yerleşmeler ulaşım yolları bakımından zayıf durumdadır.

Katılımcılara *ulaşım şartlarının geliştirilmesinin kırsal kalkınmaya olabilecek etkisi* sorulduğunda %69'u "olumlu etkiler" cevabını vermiştir. Olumlu etkisinin olmayacağını düşünenler oranı %26'dır. Bu seçeneği seçenlerin çoğu köyün yollarının zaten iyi durumda olması nedeniyle bu seçeneğe yönelmiştir. Yolları kötü olan köylerde olumlu etki olacağı düşüncesi hâkimken yolların iyi olduğu köylerde bir etkisinin olmayacağı görüşü öne çıkmaktadır. Bu konuda kararsız kalanlar oranı %5 olarak ölçülmüştür.

Tablo 8
Ulaşım Planlaması (Yaş Grubuna Göre)

Değişken Türü		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Köyde ulaşım imkânları yeterlidir.	Kesinlikle Katılıyorum	4	23,5	10	27	10	21,7	24
	Katılıyorum	5	29,4	13	35,1	20	43,5	38
	Fikrim Yok	0	0	0	0	0	0	0
	Katılmıyorum	6	35,3	9	24,3	12	26,1	27
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	11,8	5	13,5	4	8,7	11
Köyün yolları ulaşıma uygundur.	Kesinlikle Katılıyorum	3	17,6	9	24,3	11	23,9	23
	Katılıyorum	2	11,8	6	16,2	6	13	14
	Fikrim Yok	0	0	0	0	0	0	0
	Katılmıyorum	7	41,2	6	16,2	8	17,4	21
	Kesinlikle Katılmıyorum	5	29,4	16	43,2	21	45,7	42
Ulaşım şartlarının geliştirilmesi kırsal kalkınmaya olumlu etkide bulunur.	Kesinlikle Katılıyorum	5	29,4	16	43,2	28	60,9	49
	Katılıyorum	6	35,3	8	21,6	6	13	20
	Fikrim Yok	0	0	3	8,1	2	4,3	5
	Katılmıyorum	5	29,4	5	13,5	8	17,4	18
	Kesinlikle Katılmıyorum	1	5,9	5	13,5	2	4,3	8

Resmi işlemlerin sürdürülmesi, eğitim, sağlık gibi konularda kırsal alanlar şehirsel alanlara bağımlı durumda oldukları için ilçe merkezine olan ulaşım süresi önem arz etmektedir. İlçe merkezine olan ulaşım süresi kısaldıkça kırsal alandaki gelişmişliğin de arttığı yapılan gözlemlerle tespit edilmiştir. Katılımcılara *ilçe merkezine ulaşmanız ne kadar süre alıyor* sorusu yöneltildiğinde %50 oranında 0-30 dakika yanıtı alınmıştır. Yani katılımcıların yarısı 30 dakika içinde ilçe merkezine ulaşabilmektedir. 31-60 dakikada ilçe merkezine ulaşanlar %40 oranında yer tutarken 1 saatten daha fazla süren katılımcıların %10'dur.

Katılımcılara *köylerin ulaşım durumunun geçmişe göre nasıl değişim gösterdiği* sorulduğunda katılımcıların büyük çoğunluğu (%86) daha iyi yanıtını vermiştir. Bu oranın yüksekliği kırsal alanların gelişim durumu açısından oldukça umut vericidir. Bu olumlu değişim oranıyla entegre kırsal kalkınma bileşenlerinden ulaşım ayrışmaktadır. Hükümetin olumlu ulaşım politikaları bu köylerde etkisini göstermiştir. Daha kötü olduğunu ifade edenler oranı %11, aynı durumda olduğunu ifade edenler %3 oranında yer tutmaktadır.

Ulaşıma ilişkin sorunlar kapsamında en fazla tekrarlanan (%61) sorun "yol nitelikleri kötü" olmasıdır. Gün içinde sefer sayısının yetersiz olması (%42), toplu taşımanın olmaması (%40) takip eden sorunlar niteliğindedir. Kış aylarında yoların kapanması sonucu sorun yaşanması %33 oranda yer tutarken, %29'u ulaşıma ilişkin herhangi bir sorun olmadığını ifade etmiştir.

Kırsal Turizm Planlaması

Yapılan arazi çalışmasında sadece 3 köyde kırsal turizm faaliyetlerine rastlanmıştır. Köyde turizme yönelik faaliyet var mı sorusuna sadece %15 evet yanıtı alınırken, %85 hayır yönünde olmuştur.

Turizm faaliyetleri katılımcılara sorulduğunda %75 oranında mesire alanlarında yapılan günlük rekreasyon faaliyetleri en fazla alınan yanıt olmuştur. Göl ve kanyon turizmi en fazla yapılan ikinci turizm faaliyetidir (%50). Zinav Gölü ve Zinav Kanyonu en büyük turizm kaynağını oluşturmaktadır. Yayla turizmi (%20) oranında ifade edilmiştir. Özellikle yaylalarda yapılan festivaller buna örnek oluşturmaktadır. Tarih turizmi (%10) olarak ifade edilmiştir.

Katılımcılardan köyde turizm faaliyetleri vardır diyen 15 kişiye *turizm faaliyetlerinin yeterlilik durumu* sorulmuştur. Katılımcıların %86'sı var olan kırsal turizm faaliyetlerinin yeterli olmadığını ifade ederken, %13 var olan kırsal turizm faaliyetlerini yeterli bulmaktadır (Tablo 9). Durum yaş grubuna göre değerlendirildiğinde 40 yaş ve altındakiler mevcut durumu yetersiz bulurken yaş arttıkça yeterli bulma oranı artmaktadır. Katılımcılara *kırsal turizmin gelişmesinin kırsal kalkınmaya etkisi* sorulduğunda, %89'u kırsal turizmin gelişmesinin kırsal kalkınmaya olumlu etkisi olacağını ifade etmiştir. Katılımcıların %8'i olumlu bir etkisi olacağını düşünmezken, %3 bir fikir beyan etmemiştir. Durum yaş grubuna göre değerlendirildiğinde genç nüfus olumlu katkıya daha yüksek oranda inanırken, yaş arttıkça kırsal turizmin kalkınmaya olan etkisine olan inanç azalmaktadır. Nitekim 40 yaş ve altında olumsuz cevap bulunmazken, olumsuz yanıtların en fazla olduğu yaş grubu 61 yaş ve üzeri olmuştur.

Tablo 9
Kırsal Turizm Planlaması (Yaş Grubuna Göre)

Değişken Türü		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Köyde turizm faaliyetleri yeterlidir (Sadece köyde turizm faaliyeti var diyen 15 kişiye sorulmuştur)	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	0	0	0	0
	Katılıyorum	0	0	2	40	0	0	13,3
	Fikrim Yok	0	0	0	0	0	0	0
	Katılmıyorum	6	60	2	40	0	0	53,4
	Kesinlikle Katılmıyorum	4	40	1	10	0	0	33.3
Turizmin gelişmesi kırsal kalkınmaya olumlu etkide bulunmaktadır (tüm katılımcılara sorulmuştur)	Kesinlikle Katılıyorum	15	88,24	30	81,08	27	58,70	72
	Katılıyorum	2	11,76	5	13,51	10	21,74	17
	Fikrim Yok	0	0	0	0	3	6,52	3
	Katılmıyorum	0	0	2	5,41	4	8,70	6
	Kesinlikle Katılmıyorum	0	0	0	0	2	4,35	2

Katılımcılara *köyünüzde kırsal turizm faaliyetlerinin gerçekleşmesini ister misiniz* sorusu sorulmuş ve %92 oranında "evet" cevabı alınmıştır. "Hayır" cevabının oranı sadece %8'dir. Reşadiye kırsal halkının kırsal turizme yönelik olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu gösteren bu veride temel etken "ekonomik" gelir imkânıdır. Köyün sosyal olarak hareketlenmesine ve istihdama katkı sağlaması ile yöresel ürünlerin pazarlanması fırsatı da etkili olan diğer faktörlerdir.

Kırsal turizme ilişkin ne gibi sorunlar var sorusuna katılımcıların %61'i turizm desteklerinin yetersiz olması cevabını vermiştir. Katılımcıların %57'si aynı zamanda köylerdeki potansiyellerin tanıtımının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %31'i köylerindeki turizme yönelik çekiciliklerin yetersiz olduğunu ifade ederken, ulaşım zorluğu (%26) ve altyapı yetersizliği (%15) dile getirilen diğer sorunlar olmuştur.

Kırsal Yerleşme Planlaması

Yerleşmelerin planlı ve düzenli olması kırsalın kalkınmasında önemli bir etkiye sahiptir. Katılımcılara *köyün yerleşim formu* sorulduğunda %70 oranla toplu yerleşme cevabı alınmıştır. Köylerin çoğunluğunun toplu yerleşme formuna sahip olması hizmetlerin ulaştırılması noktasında kolaylıklar sağlamaktadır. Yerleşme formu dağınık bir hal alınca hizmetlerin ulaşması zorlaşacağı gibi maliyetleri de arttırmaktadır. Köylerde hem toplu hem dağınık form bulunduğunu belirtenler %25 orana sahiptir. Bu yerleşmeler genelde 2 veya 3 ünite halinde bulunmaktadır. Köylerin formunun dağınık olduğunu belirtenler %5 orana sahiptir.

Katılımcılara *mesken inşa malzemeleri* sorulduğunda tamamından "betonarme" yanıtı alınmıştır. Eski meskenler ahşap ve taş yapıdan oluşurken ulaşım imkânlarındaki ve ekonomik alandaki iyileşmelerle tüm yeni yapılar betonarme olarak inşa edilmektedir.

Katılımcılara *kırsal mesken eklentilerinin durumu* sorulduğunda %80'i ahır, depo ve samanlık gibi eklentilerin var olduğunu ifade etmiştir. Eklenti olmadığını ifade eden %20 ise hayvancılığı bıraktığı için eklentisini kaldırdığını ifade etmiştir.

Katılımcılara yaşadıkları yerleşmedeki sorunlar sorulduğunda %72'si "kamu yapılarının yetersiz" cevabını vermiştir (Tablo 10). Özellikle sağlık ocağının, bazı köylerde hiç bulunmadığı bazı köylerdeyse haftanın belirli günlerinde hizmet verdiği görülmüştür. Ticari ünitelerin yetersizliği ikinci sırada gelen sorundur (%65). Köylerin büyük kısmında bakkallar yetersizdir. Sosyal imkânların kısıtlı olması sorunu üçüncü sırada gelmektedir (%54). Hemen hemen köylerin yarısı köy kahvesinden yoksun durumdadır. Bu ilk üç maddenin çözüme kavuşmamış olması kırdan kente göçü tetikleyen unsurlardır. Köyün plansızlığından rahatsız olanlar %26 oranıyla yer tutmaktadır. Yerleşmenin riskli sahada konumlanmış olması (%15) ve dağınık formda olması (%13) diğer sorun öbeğini oluştururken, katılımcıların %15'i yerleşmelerine ilişkin bir sorun olmadığını ifade etmiştir.

Tablo 10
Kırsal Yerleşmelere İlişkin Sorunlar

Sorun Tipi	Oran (%)
Kamu yapılarının (okul, sağlık ocağı gibi) yetersiz olması	72
Ticari ünitelerin yetersiz olması (bakkal, fırın vb.)	65
Sosyal imkânlarının kısıtlı olması (Köy kahvesi, köy odası vb.)	54
Plansız olması	26
Riskli (heyelan, sel, çığ, deprem vb.) bir sahada konumlanmış olması	15
Dağınık olması	13
Herhangi bir sorun yok	15

Kırsal Nüfus Planlaması

Kırsal kalınmanın önemli bileşenlerinden olan kırsal nüfus planlaması bu başlıkta incelenmiştir. Kırsalın veya herhangi bir yerin kalkınma planı yapılırken nüfus parametresinin öncelikli göz önünde tutulması gerekmektedir.

Katılımcılara *sürekli olarak köyde mi yaşıyorsunuz* sorusunu yöneltildiğinde %57'si evet yanıtını vermiştir. Katılımcıların her ne kadar yarısından fazlası daima köyde yaşıyor olsa da %43'ü kışın şehirde yaşamayı tercih etmektedir. Bu tercih sebebi sorulduğunda sağlık, sosyal ve alışveriş imkânının daha rahat olmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda kırsalda doğalgaz imkânı bulunmadığı için kışı kentlerde geçiren insanlar da bulunmaktadır.

Sürekli köyde yaşamayan nüfusun ne kadar süreyi köyde geçirdiği sorusuna büyük çoğunluk 4-6 ayı cevabını vermiştir. İkinci grubu yıllık 7 aydan daha fazla süreyi köyde geçirenler (%32,6) oluştururken, son grubu yılın 1-3 ayını köyde geçirenler teşkil etmektedir. İlk iki grup köylerinde küçük boyutta ekonomik uğraşlarda bulunurken, son grup genellikle sadece dinlenmek için köye gelmektedir.

Katılımcılara *köy nüfusu üzerindeki gözlemleri* sorulduğunda %84'ü nüfusun geçmişe göre azaldığını ifade etmiştir.

Katılımcıların %14'ü köy nüfusunun arttığını ifade ederken, bu cevap birkaç köyde yoğunlaşmaktadır. Bu artışın daha çok çevre köylerden doğan evlilikler sonucunda olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Artıştaki bir diğer etmen ise kentlerde çalışanların emekli olduktan sonra köylere dönmesi olmuştur. Anket esnasında emekliliği sonrası kırsala göç eden kişilere sıkça rastlanmıştır. Nüfusta belirgin farklılık görmeyenlerin oranı ise %2'dir.

Köyünüzden şehre göç var mı sorusu sorulduğunda katılımcıların %90'ı evet yanıtını vermiştir. Neredeyse her köyde şehre göç yaşanmaya devam etmektedir. Katılımcıların %10'u ise artık yeni göçler yaşanmadığını ifade etmiştir.

Köyden insanlar göç ediyor yanıtı verenlere *göçün hedef noktası* sorulmuştur. Yanıtların %93,34'ü İstanbul şehrini işaret etmiştir. İstanbul'da da Küçükçekmece, Bahçelievler, Esenler, Eyüp, Ümraniye ve Kâğıthane ilçeleri öne çıkmaktadır. Ayrıca Ankara'nın Mamak ilçesi, Almanya ve Fransa da göçün diğer hedef noktaları şeklinde ifade edilmiştir.

Katılımcılara *insanlar neden şehre göç ediyor* diye sorulduğunda alınan cevapların %95'i "ekonomik sebepler" olmuştur. Eğitim ve sağlık gibi hizmetlere daha kolay erişim için göç edildiğini ifade edenler %65 oranıyla yer tutmaktadır. %14 oranında pay alan kişisel nedenler hem ekonomik hem sosyal nedenlerden çok daha sonra gelmektedir.

Sürekli köyde yaşayan 57 kişiye siz de *ileride şehre göç etmeyi düşünüyor musunuz* sorusu yöneltilince %79 oranında hayır yanıtı alınmıştır (Tablo11). Göç etmeyi düşünenlerin oranı %21'dir. Kabaca her 5 kişiden birisi göç etmeyi düşünmektedir. Durum yaş açısından incelendiğinde 40 yaş ve altı grup genel sonuçtan ayrışmaktadır. Söz konusu grubun %58'i şehre göç etmeyi düşünmektedir. Genel eğilim olarak yaş yükseldikçe göç düşüncesi azalmaktadır. Köyden şehre yapılan *göçler köyde sorun yaşanmasına neden oluyor mu* sorusu yöneltildiğinde %67 oranında evet yanıtı alınmıştır. Herhangi sorun olmadığını düşünenler %31 oranında yer tutarken, bu duruma karşı kararsız olan %2'dir. Durum yaş açısından incelendiğinde yaş arttıkça sorun yaşanmıyor yanıtının oranı artmaktadır. Sorun yaşanır diyenlere *ne gibi sorunlar yaşanır* sorusu yöneltildiğinde alınan cevaplar şöyle sıralanabilir: "sosyal hayat azalır", "kamu hizmetleri aksar, kamu yatırımları âtıl olur", "köy yok olur", "köyde tarım ve hayvancılık biter", "işgücü eksiği ortaya çıkar", "güvenlik sorunu doğar".

Şehirden köyünüze tersine göç var mı sorusuna katılımcıların %52'si evet yanıtını vermiştir. Tersine göç grubunu çoğunlukla emekli olanlar oluşturmaktadır. Emeklilik sonrası köye dönen birçok kişiyle karşılaşılmıştır. Emeklilerin yanı sıra şehirde beklediği kazancı elde edemeyip dönenler de bulunmaktadır. Katılımcıların %48'i tersine göç olmadığını ifade etmiştir.

Katılımcılara sizce *köyden şehre olan göçün engellenmesi için ne yapılmalıdır* şeklinde sorulduğunda en çok alınan yanıt (%90) "iş imkânlarının arttırılması" olmuştur. Köylüye yönelik tarım ve hayvancılık desteklerinin arttırılmasının gerekliliği %84 oranla yer tutmaktadır. Göçün engellenmesi için köye kamu hizmetlerinin daha iyi getirilmesi gerektiğini düşünenler oranı %68'dir. "Diğer" seçeneği kapsamında 9 cevap alınmıştır. Bunlar; sosyal faaliyetler artmalı (4), su sorunu çözülmeli (3), köyde nüfusu tutmaya yönelik projeler yapılmalı (1), sosyal güvence sağlanmalı (1) şeklindedir.

Tablo 11
Kırsal Nüfus Planlaması (Yaş Grubuna Göre)

Değişken Türü		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Siz de ileride şehir merkezlerine göç etmeyi düşünüyor musunuz?	Evet	7	58,3	4	18,8	1	4,35	21,05
	Hayır	5	41,7	18	81,2	22	95,65	78,95
Şehirlere göç köyde bazı sorunların yaşanmasına neden oluyor mu?	Evet	12	70,6	27	73	28	60,9	67
	Hayır	4	23,5	9	24,3	18	39,1	31
	Fikrim Yok	1	5,9	1	5,9	0	0	2
Şehirlerden köyünüze tersine göç var mı?	Evet	10	58,8	21	56,8	21	45,7	52
	Hayır	7	41,2	16	43,2	25	54,3	48

Sürdürülebilirlik ve Entegre Kırsal Kalkınma

Sürdürülebilirlik ve entegre kırsal kalkınma kavramlarının bilinirliği ve köyde uygulanma düzeyi bu bölümde sorgulanmıştır. *Sürdürülebilirlik kavramı* duyulma oranı %41 olurken duyulmama oranı %59'dur (Tablo 12). Kavram açıklandıktan sonra köydeki kırsal faaliyetlerin sürdürülebilir biçimde yapılıp yapılmadığı sorulduğunda %70 gibi büyük bir oranla sürdürülebilirlik ilkelerine dikkat edilmediği ifade edilmiştir. Katılımcıların %25'i köylerinde faaliyetlerin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olduğunu ifade etmiştir. Durum yaş grubu açısından incelendiğinde sürdürülebilirlik kavramının duyulma oranı yaşla ters orantılıdır. Yaş arttıkça kavramın duyulma oranı düşmektedir. En fazla 40 yaş ve altı grup kavramı duymuştur. Sürdürülebilirlik ilkesine en çok uyulduğunu ifade eden yaş grubu 61 yaş ve üzeri olurken onu 40 yaş altı grup izlemektedir. En karamsar görüş 41-60 yaş grubuna aittir.

Tablo 12
Sürdürülebilirlik ve Entegre Kırsal Kalkınma Kavramı (Yaş Grubuna Göre)

Değişken Türü		Yaş Grubu						
		40 ve altı		41 - 60		61 ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Daha önce "sürdürülebilirlik" kavramını duydunuz mu?	Evet	11	64,71	16	43,2	14	30,4	41
	Hayır	6	35,29	21	56,8	32	69,6	59
Köyünüzde kırsal faaliyetler (tarım, hayvancılık, ormancılık, su kaynakları, ulaşım, turizm) sürdürülebilir (kavram açıklanacak) tarzda uygulanıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	2	11,8	3	8,1	6	13	11
	Katılıyorum	3	17,6	1	2,7	10	21,7	14
	Fikrim Yok	2	11,8	0	0	3	6,5	5
	Katılmıyorum	8	47,1	20	54,1	20	43,5	48
	Kesinlikle Katılmıyorum	2	11,8	13	35,1	7	15,2	22
Daha önce "entegre kırsal kalkınma yaklaşımını" duydunuz mu?	Evet	10	58,82	14	37,8	15	32,6	39
	Hayır	7	41,18	23	62,2	31	67,4	61
Köyünüzde kırsal faaliyetler (tarım, hayvancılık, ormancılık, su kaynakları, ulaşım, turizm) entegre kırsal kalkınma yaklaşımına (kavram açıklanacak) uygun tarzda uygulanıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	1	5,9	2	5,4	2	4,3	5
	Katılıyorum	1	5,9	4	10,8	8	17,4	13
	Fikrim Yok	1	5,9	1	2,7	4	8,7	6
	Katılmıyorum	8	47,1	21	56,8	23	50	52
	Kesinlikle Katılmıyorum	6	35,3	9	24,3	9	19,6	24

"*Entegre kırsal kalkınma Yaklaşımı*"'nın bilinirliği oranı %39, bilmeyenler oranı %61 olmuştur. Kavram açıklandıktan sonra entegre kırsal kalkınma ilkelerine uygun hareket edilip edilmediği sorgulanmış, katılımcıların %76'sı bu ilkelere uygun davranılmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %18'i entegre kırsal kalkınma yaklaşımına uygun faaliyet yapıldığını ifade ederken %6'sı kararsız durumdadır. Kavram yaş açısından incelendiğinde yaşa göre ters ilişki bulunmaktadır. Yaş arttıkça kavramın duyulma oranı düşmekte, kavramın ilkelerine uygun davranma oranı yaş arttıkça artmaktadır.

Kavramlar eğitim düzeyine göre incelendiğinde (Tablo 13), eğitim düzeyi arttıkça sürdürülebilirlik kelimesinin duyulma oranı yükselmektedir. Ancak eğitim düzeyi arttıkça sürdürülebilirlik ilkesine uygun davranıldığı düşüncesi azalmaktadır. Benzer şekilde eğitim düzeyi arttıkça entegre kırsal kalkınma kavramının duyulma oranı artış göstermektedir. Eğitim düzeyi arttıkça entegre kırsal kalkınma ilkelerine ilişkin olumsuz yanıtlar artmaktadır.

Tablo 13.
Sürdürülebilirlik ve Entegre Kırsal Kalkınma Kavramı (Eğitim Düzeyine Göre)

Değişken Türü		Eğitim Düzeyi						
		Ortaokul ve altı		Lise		Lisans ve üstü		Toplam
		n	%	n	%	n	%	%
Daha önce "sürdürülebilirlik" kavramını duydunuz mu?	Evet	9	26,4	12	70,6	10	90,9	41
	Hayır	53	73,6	5	29,4	1	9,1	59
Köyünüzde kırsal faaliyetler (tarım, hayvancılık, ormancılık, su kaynakları, ulaşım, turizm) sürdürülebilir (kavram açıklanacak) tarzda uygulanıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	10	13,9	1	5,9	0	0	11
	Katılıyorum	11	15,3	1	5,9	2	20	14
	Fikrim Yok	3	4,2	2	11,7	0	0	5
	Katılmıyorum	29	40,3	12	70,6	7	70	48
	Kesinlikle Katılmıyorum	19	26,4	1	5,9	2	10	22
Daha önce "entegre kırsal kalkınma yaklaşımını" duydunuz mu?	Evet	22	30,6	7	41,2	10	90,9	39
	Hayır	50	69,4	10	58,8	1	9,1	61
Köyünüzde kırsal faaliyetler (tarım, hayvancılık, ormancılık, su kaynakları, ulaşım, turizm) entegre kırsal kalkınma yaklaşımına (kavram açıklanacak) uygun tarzda uygulanıyor.	Kesinlikle Katılıyorum	5	6,9	0	0	0	0	5
	Katılıyorum	11	15,3	2	11,1	0	0	13
	Yok	5	6,9	1	5,6	0	0	6
	Katılmıyorum	36	50	8	44,4	8	80	52
	Kesinlikle Katılmıyorum	15	20,8	7	38,9	2	20	24

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Reşadiye ilçesi kırsalında entegre kalkınma bileşenlerinin mevcut durumunu analiz ederek tarımsal üretim, hayvancılık, ormancılık, su kaynakları, ulaşım, turizm, yerleşim planlaması ve nüfus dinamiklerine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Araştırma, bölgedeki ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin önündeki engelleri ortaya koyarken, çözüm önerileriyle kırsal kalkınma politikalarına katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Diğer taraftan belirli sayıda köyde gerçekleştirilen anketler bazı bulguların elde edilmesine katkı sağlasa da bir bütün olarak ilçenin tamamını kapsayan bilgilerin elde edilmesinde kısmen yetersiz kalacağı açıktır. Bu kısıta karşın seçilen köylerin konum ve özellikleri bazı değerlendirmeleri yapmaya imkân sağlayacak niteliktedir. Bu yönüyle bu çalışmanın hem aynı ilçede daha geniş kapsamlı çalışmaların yapılmasına katkı sağlayacağı ve hem de başka sahalarda gerçekleştirilmesi planlanan incelemelere yol gösterici nitelikte olacağı değerlendirilmektedir.

Aşağıda her bir kırsal bileşene ait mevcut durum kısaca belirtilerek bazı öneriler ortaya konulmuştur.

Tarımsal üretim mevcut durum: Tarım bileşeninin mevcut yapısı, nüfus ve su kaynakları parametrelerinden etkilenerek kısıtlanmıştır. Zengin bir tarımsal üretim yelpazesi bulunmamaktadır. Üretimler çoğunlukla işgücü gerektirmeyen tüm işlemleri makineyle yapılan tarıma yöneliktir. Su kaynaklarının da kısıtlılığı nedeniyle kuru tarım yöntemleriyle tarımsal üretim yapılmaktadır. Üretilen ürünler incelendiğinde (buğday, arpa ve fiğ gibi), tarımdan gelir elde etme amacından çok tarımın hayvancılığı desteklemesi için yapıldığı görülmektedir. Üretimdeki düşüşün temel nedenleri arasında göç, sulama yetersizliği, devlet desteklerinin yetersizliği ve eğitim eksikliği öne çıkmaktadır.

Öneriler: Tarım ve hayvancılıkta doğrudan gelir desteği, sulama altyapısı, kredi, tarım sigortası ve yem maliyetlerinin sübvansiyonu artırılmalıdır. Kooperatifleşme ve pazarlama ağları kurularak üreticilerin piyasa gücü artırılmalıdır. Üreticilerin alternatif ürünler konusunda bilgi eksikliği (%41) yenilikçi ve entegre tarım planlarının hayata geçirilmesi, bölge ekonomisine çeşitlilik kazandıracaktır. Fındık ve ceviz alternatif ürün olarak üreticilere sunulmalıdır. Katılımcıların resmî kurumlardan yeterince bilgilendirilemediği göz önünde bulundurularak (%61), yerel üreticilere yönelik eğitimlerin ve teknik danışmanlık hizmetlerinin artırılması gerekmektedir.

Hayvancılık mevcut durum: İlçe kırsalında hayvancılık tarımdan daha önemli görülmektedir. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık yaygın görülürken büyükbaş hayvan yetiştiriciliği daha çok tercih edilmektedir. Zengin meraların varlığı anketlerle de doğrulanmıştır. Meraların yeterli görülme oranı memnuniyet verici düzeydedir. Bu da bölgenin hayvancılık potansiyelini ortaya koymaktadır. Hayvancılığı desteklemeye yönelik yapılan tarım da hayvancılığı güçlendirmektedir. Ancak hayvancılığın azalma eğiliminde olduğu saptanmıştır. Bu azalmalar arasında nüfusun göç hareketi, artan maliyetler ve yetersiz gelen desteklemeler önemli yer tutmaktadır.

Öneriler: Bölgenin bu potansiyelini en efektif biçimde kullanması kırsal kalkınma için oldukça önemlidir. Hayvancılıkta, yetersiz destek söylemleri dikkate alınarak, veteriner hizmetleri, yem desteği ve hayvan hibelerinin artırılması; yerel kooperatifleşme modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Ormancılık mevcut durum: Bölge, orman alanları yaygın olmasına rağmen (%95), gelir getirici faaliyetlerin eksikliği ve devlet kontrolündeki işletme modeli, köylünün bu kaynaklardan faydalanmasını engellemektedir. Ayrıca, ormandan yakacak ihtiyacının karşılanamaması ve kaçak kesim gibi sorunlar, yerel ekosistemin korunması açısından önemli riskler oluşturmaktadır.

Öneriler: Orman alanlarının planlanmasında, yerel halkın ihtiyaçları gözetilmezse entegre kırsal kalkınma bileşenlerinden birisi başarısız olur. Herhangi bir bileşendeki başarısızlık diğer bileşenleri de olumsuz etkileyeceği için ormanlar bölgenin kalkınmasına yönelik sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde yeniden planlanmalıdır.

Su kaynakları mevcut durum: Bölgede, iklim değişikliği ve bilinçsiz kullanım gibi nedenlerle su kaynaklarının geçmişe göre azaldığı sıklıkla (%86) ifade edilmiştir.

Öneriler: Yerleşmelerin geleceği için hem içme hem de tarımsal suyun planlanması ve korunması gerekmektedir. Ayrıca tarım ve hayvancılığın sürdürülebilirliği, su kaynaklarının etkin yönetimine bağlıdır. Bölgedeki sulama yöntemlerindeki verimsizlik ve mevsimsel su yetersizliği hem tarımsal üretimin hem de hayvansal faaliyetlerin sürekliliğini tehdit etmektedir. Su kaynaklarının verimli kullanılması, damlama ve yağmurlama gibi modern sulama tekniklerinin benimsenmesiyle sağlanabileceği gibi, bu uygulamalar üretimde israfın önlenmesine ve ekolojik dengenin korunmasına katkıda bulunacaktır. Böylece, su yönetimi ile üretim faaliyetleri arasında kurulan sağlam ilişki, her iki alanın da gelişiminde belirleyici olacaktır.

Ulaşım mevcut durum: Bölgede ulaşım imkânlarının, geçmişe göre iyileştiği ifade edilmiştir. Ancak yol nitelikleri konusundaki memnuniyet aynı düzeyde değildir. Toplu taşıma seferlerindeki eksiklikler bölgede ulaşımın etkinliğini zayıflatmaktadır. Bu eksiklikler kentlerle olan bağlantıyı zayıflatmakta, bu zayıflık beraberinde birçok sorunu getirmektedir. İlçe merkezine ulaşımı bir saatten fazla süren köyler özellikle acil durumlar ve kamu hizmetlerine erişim konusunda oldukça dezavantajlı sahalar durumundadır.

Öneriler: Bu sahaların ulaşım imkânlarının geliştirilmesi veya o sahalara kamu hizmetlerinin götürülmesi bir gerekliliktir. Köylerde günlük erişim ihtiyacının belirlenmesine yönelik çalışma yapılarak buna göre bir kamu ulaştırma mekanizması oluşturulması gerekmektedir.

Kırsal turizm mevcut durum: Bölgede kırsal turizme yönelik doğal ve beşerî kaynaklar olsa da turizm yeterince gelişmemiştir. Tarihi yapılar, orman, yayla, göl ve kanyonların varlığı kırsal turizm açısından önemli potansiyeller oluşturmaktadır.

Öneriler: Kırsal turizme yönelik desteklerin ve tanıtımların yetersizliği nedeniyle bugüne kadar bu kaynaklar değerlendirilememiş olsa da turizm koridorları oluşturmak suretiyle ve tanıtımla geleceğe yönelik planlamalar yapılmalıdır. Bu alandaki ilerleme yeni istihdam alanları yaratarak kırsal kalkınmaya katkı sağlayacağı gibi yöresel ürünlerin pazarlanmasına da yardımcı olacağı için etkisi oldukça geniştir.

Kırsal yerleşme mevcut durum: Bölgedeki yerleşmelerin büyük çoğunluğu toplu yerleşmedir. Meskenlerin tamamı betonarme yapıdadır. Bölgede meskenlerin modernizasyonu tamamlanmıştır. Meskenlerin çoğunluğunun kırsal ekonomik faaliyetlerin gereği olarak eklentiler bulunmaktadır. Kamu yapılarının yetersizliği (özellikle sağlık), ticari ünitelerin yetersizliği ve sosyal imkânlar yerleşmelerin en önemli sorunlarıdır.

Öneriler: Yerleşmelere ilişkin sorunlar nüfus hareketini doğrudan etkilemektedir. Bu yüzden bu sorunlar devlet eliyle çözüme kavuşturulmalıdır. Köylerde internet erişimi vb. temel altyapı yatırımları hızlandırılmalıdır.

Kırsal nüfus mevcut durum: Yöre geçmişte büyük göç hareketleri yaşamıştır. Reşadiye ilçe merkezi de istihdam yetersizliği nedeniyle göçlerin hedefi olamamıştır. Göçler çoğunlukla İstanbul, Ankara ve yurtdışına (Almanya, Fransa ve Avusturya) doğru olmuştur. Göçlerin temel nedeni ekonomik yetersizlikler (%95) olarak saptanmıştır. Kırsal nüfusun neredeyse

yarısı (%47) daimî olarak köyde yaşamamaktadır.

Öneriler: Ekonomik yetersizlik, hizmet eksiklikleri ve ulaşım ile yerleşim alanlarındaki aksaklıklar, nüfusun yerinde kalma motivasyonunu olumsuz etkilemektedir. Göç nedenlerinin başında ekonomik faktörlerin gelmesi, yerel istihdam ve kamu hizmetlerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Genç nüfusun köyde kalmasını teşvik edecek istihdam projeleri (organik tarım, agro-turizm) ve sosyal hizmetler (sağlık, eğitim) geliştirilmelidir. Nüfusun azalması tarım ve hayvancılık gibi temel ekonomik faaliyetleri de olumsuz etkilediği için özellikle planlanması gerekmektedir. Nüfus planlamasındaki başarılar dalgalar halinde diğer bileşenleri de olumlu yönde etkileyecektir.

Sonuç olarak; çalışmada elde edilen bulgular, kırsal alanlarda yaşanan sorunların tekil değil, çok boyutlu ve birbirini besleyen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Öncelikle, kırsal nüfusun azalması ve yaşlanması, çalışmanın en kritik bulgularından biridir. Genç nüfusun ekonomik nedenlerle kırsal alanları terk etmesi, tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerinde işgücü eksikliğine yol açmakta; bu durum üretimde düşüşe ve kırsal ekonominin zayıflamasına neden olmaktadır. Bu bulgu, kırsal kalkınmanın yalnızca ekonomik desteklerle değil, aynı zamanda demografik sürdürülebilirlik perspektifiyle ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Tarımsal üretim faaliyetlerinin büyük ölçüde düşük gelirli ve geleneksel yöntemlere dayalı olması, kırsal kalkınmanın önündeki temel engellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Üreticilerin alternatif ürünler konusundaki bilgi eksikliği ve tarımsal destekleri yetersiz görmeleri, kırsalda yenilikçi üretim modellerinin yaygınlaşmasını sınırlandırmaktadır. Bu durum, tarımda modernizasyon ve bilgi transferi mekanizmalarının yeterince etkin işlemediğine işaret etmektedir.

Hayvancılık faaliyetlerinin tarıma kıyasla daha güçlü bir yapıya sahip olması, bölgenin doğal kaynak potansiyeliyle uyumlu bir gelişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu alanda da göç, maliyet artışları ve destek yetersizliği gibi sorunlar, sürdürülebilirliği tehdit etmektedir. Özellikle çoban bulma sorunu gibi işgücü temelli problemler, kırsal nüfus yapısındaki değişimin doğrudan bir yansımasıdır.

Ormancılık faaliyetlerinin ekonomik katkısının sınırlı kalması, kaynak yönetimi ile yerel kalkınma arasındaki kopukluğu göstermektedir. Orman varlığının yüksek olmasına rağmen gelir getirici faaliyetlerin gelişmemiş olması, merkezi yönetim ile yerel aktörler arasında daha katılımcı ve paylaşımcı bir modelin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Su kaynaklarına ilişkin bulgular, iklim değişikliği ve yanlış kullanımın kırsal üretim üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koymaktadır. Su kaynaklarının azalması, yalnızca tarımsal üretimi değil, aynı zamanda kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini de tehdit etmektedir. Bu durum, su yönetiminin entegre kırsal kalkınmanın merkezinde yer alması gerektiğini göstermektedir.

Ulaşım altyapısında gözlenen iyileşmelere rağmen yol kalitesi ve toplu taşıma hizmetlerindeki eksiklikler, kırsal alanların kentlerle entegrasyonunu sınırlandırmaktadır. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin pazara erişimini zorlaştırmakta ve kırsal alanların cazibesini azaltmaktadır.

Kırsal turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilememiş olması, yerel kalkınma açısından önemli bir fırsat kaybına işaret etmektedir. Katılımcıların turizme yönelik olumlu tutumuna rağmen altyapı, tanıtım ve destek eksiklikleri bu potansiyelin hayata geçirilmesini engellemektedir. Bu durum, planlama eksikliğinin kırsal kalkınma üzerindeki etkisini göstermektedir.

Sürdürülebilirlik ve entegre kırsal kalkınma kavramlarının bilinirliliğinin düşük olması, kırsal kalkınma politikalarının tabana yeterince yayılamadığını göstermektedir. Bu bulgu, kalkınma süreçlerinde yerel halkın bilinçlendirilmesi ve katılımının artırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Son olarak, Reşadiye kırsal alanlarında sürdürülebilir bir kalkınma sürecinin sağlanabilmesi için tüm paydaşların katılımını esas alan, çok boyutlu ve koordineli bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, yalnızca ekonomik gelişmeyi değil; aynı zamanda sosyal refahı ve çevresel sürdürülebilirliği de birlikte sağlayacak bir kalkınma modelinin temelini oluşturacaktır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığından (Tarih: 08.07.2024 Sayı: 2639839) alınmıştır.
Katılımcı Onamı: Katılımcılardan onam alınmıştır.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Yazar Katkıları: Fikir- M.B.; Tasarım- M.B.; Denetleme- M.B.; Kaynaklar- Y.B.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- Y.B.; Analiz ve/ veya Yorum- Y.B.; Literatür Taraması- Y.B.; Yazıyı Yazan- Y.B.; Eleştirel İnceleme- M.B.
Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.
Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
Yapay Zekâ Kullanımı: Yazarlar, bu çalışmada yapay zekâ destekli herhangi bir uygulama kullanılmadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics Committee Approval was obtained from the **Istanbul University Ethics Committee for Social Sciences and Humanities Research** (Date: July 8, 2024, Number: 2639839).
Informed Consent: Consent was obtained from the participants.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Author Contributions: Concept - M.B.; Design- M.B.; Supervision- Y.B.; Resources- Y.B.; Data Collection and/or Processing- Y.B.; Analysis and/or Interpretation- Y.B.; Literature Search- Y.B.; Writing Manuscript- Y.B.; Critical Review- M.B.
Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.
Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.
Use of Artificial Intelligence: The authors state that no artificial intelligence-powered applications were used in this study.

Kaynaklar

Aminuzzaman, S. (1977). Integrated rural development in the Philippines: The coordination problem. *Philippine Journal of Public Administration*, *26*(2), 176–197.

Aslan, S., Demirhan, Y., & Ertaş, M. (2016). Avrupa Birliği katılım öncesi mali yardım aracı kırsal kalkınma bileşeni (IPARD I) ve Mardin iline etkileri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, *7*(1), 232–254.

Avcıkurt, C., & Köroğlu, Ö. (2011). Kırsal turizm. N. Hacıoğlu ve C. Avcıkurt (Ed.), *Turistik ürün çeşitlendirmesi* içinde (ss. 61–82). Nobel Yayıncılık.

Avcu, N., & Yayla, N. (2021). Türkiye'de kırsal kalkınma ve göç ilişkisi: Bir panel veri analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (32), 67–86.

Bakırcı, M. (2007). *Türkiye'de kırsal kalkınma: Kavramlar, politikalar, uygulamalar*. Nobel Yayın Dağıtım.

Bakırcı, M. (2011). Avrupa Birliği Üyelik Öncesi Destek Fonu'nun (IPA) Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD), Türkiye'nin durumu ve muhtemel etkileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *14*(21), 53–78.

Bakırcı, M. (2014). Avrupa Birliği yeni dönem kırsal kalkınma politikası, Türkiye'nin uyumu ve yaratacağı etkiler. *Türk Coğrafya Dergisi*, (47), 45–74. https://doi.org/10.17211/tcd.79399

Bakırcı, M. (2021). Kırsal planlama ve kalkınma: Kavramsal boyut ve temel esaslar. M. Doğan, M. Köse ve F. Ayhan (Ed.), *Coğrafi planlama* içinde (ss. 205–226). Pegem Akademi Yayıncılık.

Balcı Akova, S. (2020). Değişen dünyada kırsal alanlar–kırsal turizm. Ö. Sertkaya Doğan ve E. Duran (Ed.), *Türkiye turizm coğrafyası* içinde (ss. 99–135). Paradigma Akademi Yayınları.

Basler, A. (1979). The concept of integrated rural development. *Intereconomics*, *14*(4), 190–195.

Bebbington, A. (1999). Capitals and capabilities: A framework for analyzing peasant viability, rural livelihoods and poverty. *World Development*, *27*(12), 2021–2044.

Ellis, F., & Biggs, S. (2001). Evolving themes in rural development 1950s–2000s. *Development Policy Review*, *19*(4), 437–448.

European Parliament. (2018). *Research for AGRI Committee- The CAP support beyond 2020*. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/617502/IPOL_STU(2018)617502_EN.pdf

George, E. W., Mair, H., & Reid, D. G. (2009). *Rural tourism development: Localism and cultural change*. Channel View Publications.

Halfacree, K. (2006). Rural space: Constructing a three-fold architecture. *Handbook of rural studies* içinde (ss. 44–62). Sage.

Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, *60*(1), 126–142.

Hediger, W., & Knickel, K. (2009). Multifunctionality and sustainability of agriculture and rural areas: A welfare economics perspective. *Journal of Environmental Policy & Planning*, *11*(4), 291–313. https://doi.org/10.1080/15239080903412453

İçduygu, A., & Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. *75 yılda köylerden şehirlere* içinde. Tarih Vakfı Yayınları.

Jacob, W. J. (2018). Integrated rural development from a historical and global perspective. *Asian Education and Development Studies*, *7*(4), 438–452.

Navarro, F. A., Woods, M., ve Cejudo, E. (2016). The LEADER initiative has been a victim of its own success: The decline of the bottom-up approach in rural development programmes. The cases of Wales and Andalusia. *Sociologia Ruralis*, *56*(2), 270–288.

Nemes, G. (2005). *Integrated rural development: The concept and its operation*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/5091440_Integrated_rural_development_-_The_concept_and_its_operation

Neumeier, S. (2012). Why do social innovations in rural development matter and should they be considered more seriously in rural development research? *Sociologia Ruralis*, *52*(1), 48–69.

OECD. (2006). *The new rural paradigm: Policies and governance*. OECD Publishing.

OECD. (2018). *Rural 3.0: A framework for rural development*. OECD Publishing.

Ongun, U., & Gövdere, B. (2015). Kırsal turizmin kırsal kalkınmaya etkisi: Şirince örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, *5*(2), 46–55.

Ploeg, J. D. van der, Renting, H., Brunori, G., Knickel, K., Mannion, J., Marsden, T., de Roest, K., Sevilla-Guzmán, E., & Ventura, F. (2000). Rural development: From practices and policies towards theory. *Sociologia Ruralis*, *40*(4), 391–408.

Pretty, J. (2008). Agricultural sustainability: Concepts, principles and evidence. *Philosophical Transactions B*, *363*(1491), 447–465.

Rigg, J. (2006). Land, farming, livelihoods, and poverty: Rethinking the links in the rural South. *World Development*, *34*(1), 180–202. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2005.07.015

Sharpley, R. (2002). Rural tourism and the challenge of tourism diversification: The case of Cyprus. *Tourism Management*, *23*(3), 233–244.

Shucksmith, M. (2010). Disintegrated rural development? Neo-endogenous rural development, planning and place-shaping in diffused power contexts. *Sociologia Ruralis*, *50*(1), 1–14. https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2009.00497.x

Şahin, S. M. (2021). *Türkiye'de kırsal kalkınma politikaları ve projelerinin yönetim sorunsalı* [Doktora tezi, Pamukkale Üniversitesi]. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2012). *On dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanun* (Kanun No. 6360). Mevzuat Bilgi Sistemi. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6360&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Tacoli, C. (1998). Rural-urban interactions: A guide to the literature. *Environment and Urbanization*, *10*(1), 147–166. https://doi.org/10.1177/095624789801000105

Uca, S. (2020). Kırsal kalkınma. G. Yüksek ve G. P. Çakır (Ed.), *Kırsal turizm ve kalkınma* içinde (ss. 3–29). Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Uçar, A., Akpınar, R., & Başaran, İ. (2018). Kalkınma ajanslarının bölge planlarında entegre kırsal kalkınma yaklaşımı Ege örneği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, (Özel Sayı), 45–58.

United Nations. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future*. un.org

Wilson, G. A. (2008). From 'weak' to 'strong' multifunctionality: Conceptualising farm-level multifunctional transitional pathways. *Journal of Rural Studies*, *24*(3), 367–383. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.12.010